XXI :-
54

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

283.092

PERPUSTAKAAN NASIONAL

XXI
54

VERSLAG

VAN EENE

REIS IN DE BATTAKLANDEN.

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
Tanggal : 23-7-2010
Nomor Induk : 10557/PN/MUSIUM/2010
BIB - ID : 991560
ITEM - ID : 0610200733
Asal : Museum Pusat

XXI
54

VERSLAG

VAN EENE REIS IN DE

BATTAKLANDEN.

DOOR

C. DE HAAN.

In de maanden September en October van het jaar 1870, werd door mij ter uitvoering van eene opdragt van het Nederlandsch-Indische gouvernement eene reis gedaan in de Battaklanden. De heer F. Feilberg vergezelde mij, ten einde in die streken fotografische afbeeldingen te maken en de vorst van Deli sloot zich bij den togt aan. Hetgeen ik daar gezien en vernomen heb, de kennis van land en volk, daarbij verkregen, wil ik trachten in de volgende bladzijden weder te geven. Vooraf ga een kort woord over de staatkundige verhouding dier landen tot de aangrenzende Maleische rijkjes.

De onafhankelijke Battaklanden zijn gelegen op het eiland Sumatra tusschen het gouvernement van Sumatra's Westkust en het rijk van Atjeh. Het gedeelte, hier beschreven, bevindt zich landwaarts in van Deli. Langs de oostkust van Sumatra hebben zich namelijk Maleische volkplantingen nedergezet, thans in onderscheiden rijkjes verdeeld, die een minder of meer politiek overwigt op de in hunne nabijheid wonende Battakkers hebben verkregen. Een dier rijkjes is Deli, dat, behalve hetgeen regtstreeks onder het bestuur van den vorst staat, verdeeld wordt in vier deelen, soekoes geheeten, onder volkshoofden

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI

met den titel van Datoe-soekoe of Ampatsoekoe. Die soekoes zijn Soenggal, Hamperan perak, Kampoeng baroe en Senembah. De eigenlijke Battaklanden liggen verder weg, op het plateau in het midden van Sumatra. Maar tusschen deze en het vlakke Deli, op de afdalende helling der bergvlakte, waren ook Battakkers, die afhankelijk zijn van Deli en onder de Ampatsoekoes zijn ingedeeld. Zij leven onder hun eigen dorpsbestuur en zijn in kleeding, zeden, godsdienst Battakkers: alleen wanneer zij hunne onderlinge geschillen niet ter bevrediging van de partijen kunnen uitwijzen, of bij gewigtige regtszaken, komt de datoe-soekoe en doet uitspraak; maar toch zijn zij afgescheiden van het algemeene volksleven en wordt hun adat min of meer naar de Maleische gewijzigd. Hunne landen worden in tegenoverstelling van de „negri-Battak" door de Maleijers „doesoen" genoemd.

Den 19de September vertrokken wij van Kampoeng baroe en kwamen weldra, na Deli-toea voorbij gegaan te zijn, op de grens der doesoen van Kampoeng baroe. Te Tangkahan hielden wij rust. De weg was meestal effen geweest en zeer goed te paard begaanbaar. De dorpen, door ons opgemerkt, waren Djaba, Kampoeng tengah en Rambei.

De volgende dagreis bragt ons te Lantasan. De weg was wederom zeer goed; alleen waar hij onderbroken werd door riviertjes, moest om de steilte der oevers meermalen afgestegen worden. Wij passeerden de volgende kampoengs:

Soeka maliha	met	40	huisgezinnen;
Loewei-loewei	„	8	„
Landoer	„	8	„
Rambei	„	10	„
Bekoekoel	„	25	„
Lima-moengkoer	„	15	„
Sagoem	„	5	„

Van Lantasan vertrokken wij naar Boeloe-aur. De weg werd meer stijgende en moeijelijker, het landschap zeer bergachtig. De Battakkers zeiden, dat door de vele hoogten en diepten de landbouw zoo bezwaarlijk was, dat er voor de bevolking naauwelijks genoegzaam gronden voorhanden waren.

Wij waren de volgende kampoengs voorbijgekomen:

Betoending	met	8	huisgezinnen;
Bengkoeroeng	„	10	„
Sarangpoenei	„	10	„
Permandian (vroeger	„		„
Roemah doerien)	„	20	„
Salaboelan	„	20	„
Roemah-kinangkong	„	20	„
Ladja	„	20	„
Boeloe-aur	„	20	„

Te Boeloe-aur vonden wij de eerste sawahs. De klapperboom wordt hier zeldzaam, de anoek, die zich reeds bij de intrede der doesoen vertoonde, krijgt hier geheel de overhand. Tot Boeloe-aur vertoont zich nog zeldzaam een tijger; daarboven, zegt men, niet meer.

Onze reis van Boeloe-aur naar Tjingkêm voortzettende, zagen wij de kampoengs Kota-Boengkei met 12 huisgezinnen tegenover Roemah-sipilpil; verder Batangkoehan en Merkeloe, te zamen met 6 huisgezinnen, tegenover Kampoeng-Sikaboen, mede met 6 huisgezinnen; voorts links van ons:

Pegarbatoe met 10 huisgezinnen
Besoekoen „ 20 „
Bockoem „ 60 „

De weg was goed maar eindigde met een vrij lange en steile helling, die ons beneden bragt te Tjingkêm, eene nieuwe vestiging met 6 huisgezinnen.

Hier te Tjingkêm stonden wij voor de poort der eigenlijke Battaklanden; tusschen ons en het plateau lag nog slechts een bergrug. Men zeide, dat het een zware klim zonde zijn, en wij vonden dan ook eene steile helling, die wij eerst na vier uur tijds beklommen hadden. Ik moet hierbij voegen, dat wij bij onze terugkomst om haar af te dalen slechts de helft van dien tijd gebruikten. Op de tweede halte, er waren er vier, waar de reizigers gewoonlijk rusten, zagen wij de zee en bevonden wij ons op de grens van de doesoen met de onafhankelijke landen.

Boven gekomen vonden wij een, hoewel effen, door omgevallen boomstammen, plassen en gaten, moeijelijk voetpad. Eindelijk werd dit beter en konden wij te paard stijgen. Zoo vervolgden wij eenigen tijd onzen weg, toen, bij het omslaan van een hoek, door de belommerde opening van het bosch, zich, met licht overgoten, eene uitgestrekte vlakte voor ons vertoonde, door een ring van bergen omgeven, met kleine boschjes als bestrooid, en waarin hier en daar zich een heuvel verhief. In de nabijheid vóór ons was een groote menigte menschen, mannen en vrouwen, vergaderd, die door elkander wemelden. Het waren de panghoeloes van Kampoeng-Djawa en Sampoen met de bewoners hier plaatsen, gekomen om ons feestelijk te ontvangen. Reeds waren wij gezeten op de ereplaatsen, speelde de muziek en dansten eenige vrouwen, toen een regenbui aan deze deftige plichtplegingen een einde maakte. Wij stegen spoedig te paard en al het volk ijlde uit elkander. Het was geen stortbui, als in de benedenlanden, het was een fijne regen met sterke vlagen van wind, die na een half uur ophield. De menigte scheidde zich in twee deelen. Op het smalle slingerende voetpad achter elkander loopende gingen voor en achter ons een groote sleep van menschen. De anderen volgden een korteren weg en daalden later neder in het ravijn. Met het vallen van den nacht kwamen wij aan te Sampoen.

Bij den eersten aanblik scheen deze vlakte geheel door bergen ingesloten.

Dit is echter niet zoo. Van de kampoeng Sibraja gezien, het gelaat naar het Noorden gewend, verheft zich een weinig regts de Déléng (berg)-Baros, van welken onder de namen van Déléng Roemah parit, Perkawala en Déléng Si-Matjik een bergrug uitgaat, die met een bogt naar het Zuiden loopende, allengs nederdaalt en, van waar hij opbondt tot aan het meer, een ruimte open-laat, waardoor de vlakte haar loop vervolgt.

Aan den voet van den Baros ligt de weg, langs welken wij kwamen. Links zien wij wederom een bergrug, op welks eerste toppen Déléng-Siengkoet en Déléng-Batoe geheten den Sibaja volgt, die praalt met zijn gulden schild van zwavel, en uit zijn midden een rookwolkje laat opgaan. Na den Sibaja dalen de bergen en de Déléng Radja-Kinajan weder langzaam naar den bodem, om in den grootsten van allen, den Sinaboeng, weder langzaam op te stijgen, terwijl over den Radja-Kinajan heen in de verte de blaauwe Déléng Pientoe oprijst. Zich thans naar het Zuiden wendende, heeft men vóór zich den voet van een heuvelrij, die onder de namen van Déléng Sionaar, Déléng Siboeatan en Déléng Langgaloetoe zich naar het westen uitstrekt. Tusschen haar en den Sinaboeng ziet men over de opene vlakte de blaauwe bergen Baroen tepoe en Déléng Koeta. Over de heuvels heen steken de toppen van bergen uit. Links ziet men den Pisawpisan en den Singgalang als op zich zelf staande bergen. Door de geheele vlakte (voornamelijk in de omstreek van Sibraja) zijn lagere heuvels verspreid, waarvan één in de nabijheid van Lingga en Déléng Koeta het meest in het oog vallen. Waar het land vlakker is, als aan den oever van het meer, is het terrein golvend; van de helling van den Pisawpisan gelcek het een bewogen zee. Daar, van ons standpunt op den Pisawpisan, zagen wij in de diepte neer op het blaauwe water van het Tobameer, dat den voet van dezen berg bespoelt en in de baai van Tanggiang zijn westelijke grens vindt. Het moet oostelijk zich uitstrekken tot in de bovenlanden van Asahan. De noordelijke oever is vlak en stort steil naar beneden; de zuidelijke, zoover wij dien met het oog konden volgen, werd gevormd door de bergen Poetjoek-Boekit, Tana-Si-ogongogong en Si-horang. Wat verder lag werd bedekt door het bergachtig eiland Tebah poelan. Van den Poetjoek-boekit is het eiland gescheiden door een naauwe doorwaadbare straat, waar de praauwen over den ondiepen bodem moeten gesleept worden; om den anderen uithoek van het eiland schijnt het meer een bogt te maken. Wij zagen in zijn verlenging verder en verder verrijzende bergen, die ons werden aangewezen als de Pérbadèlòk, Si-Warnabolong en Kòtagendjong. Niemand van de bewoners dezer streken had het meer tot het einde bevaren. Het moet onpeilbaar diep zijn, en van het eiland wordt gezegd, dat vier dagen en vier nachten noodig zijn om het om te varen. Van het prachtige gezigt, dat het meer aanbood, trachtte de heer Veilberg eene fotografie te nemen, maar door de heiligheid der lucht is hij daarin niet gestaagd.

Aan den voet van den Pisawpisan ontspringt ook de hoofdrivier, hier Lobiang

geheeten, die alle andere stroompjes dezer streken in zich opneemt. Zij loopt langs Betamat, Naga Sariboe, Rakoelbe'si, Serboedjandji, Tjingkis, Tandjoengpoerba, Bawang, Boentoe, Boelardjeeloe, Boelandjahei, Soekanaloe, Sibraja Kôtadja en andere plaatsen tot zij in het gebied van Langkat treedt, waar zij den naam krijgt van Bampoe, en de Poeldarm is de Langkatrivier.

De bodem bestaat uit een mengsel van klei met grof zand, waarin het laatste de overhand heeft, en glinstert van de vele daardoor verspreide harde en doorschijnende kristallen, die wij voor kwarts hielden. Het terrein langs den weg van Dankon naar de Pisawpisaw, dat bijzonder kaal was, heeft daardoor een woest aanzien en herinnerde somwijlen, als wij tusschen de lage heuvelrijen trokken, aan de vaderlandsche duinen. Ook de Pisawpisaw, uitgenomen een top, en de omringende bergen zijn kaal en kenmerken zich door hun scherpe vormen. Naar het meer dalende, vonden wij op onzen weg deuzelfden grond, maar met kleine en groote steenen gemengd. De sawahs van Tenggieng waren met groote steenen als bestrooid. Op eenige plaatsen, als in de nabijheid van Sibraja en te Serboedjandji vonden wij een fijne, witte, vettig aanvoelende aardsoort, die wij voor pijpaarde aanzagen.

Behalve den nog rookenden Sibaja, — door de Maleijers om zijn veld van zwavel Goenoeng Belering genoemd, — wijzen het voorkomen van zwavel, ook of den Sinaboeng, en van heete bronnen aan den voet van dien berg en van den Radja-Kinajan en op den Sibaja op vulkanische vorming. Het water der bronnen vindt bij de Battakkers geen aanwending. Mineralen heeft men niet gevonden. Alleen op Tébapoelan komt ijzer voor en in de riviertjes van dat eiland goud. Kalk voor de strijk wordt van Tétatéba ingevoerd en moet van steenen gebrand worden, die men uit het meer verkrijgt. Salpeter trekt men uit den grond beneden oude huizen, waar namelijk langen tijd het vee gestald heeft.

Dat hier zoo weinig bosch gevonden wordt, moet niet toegeschreven worden aan natuurlijke oorzaken, maar is het gevolg van den onrustigen toestand dezer landen. Voor de veiligheid, opdat de vijand niet ongezien zonde naderen, wordt het weder hoog opgeschoten gras zorgvuldig verbrand en daarmede de enkele boom, die mogt ontsproten zijn. De planten, die na deze kunstbewerking het rijk beërfden, zijn een harde, droege hilalang, die op deze hoogte niet tot zijn ontwikkeling komt, varens en een kruid, welks geur aan kruizemunt herinnert. De vele boschjes, waarvan gesproken is, omsluiten de kampoengs of worden geheel en al zorgvuldig bewaard voor het brandhout. De omringende bergen echter, met uitzondering van den Pisawpisaw, zijn met bosschen bedekt.

Onder de hier voorkomende planten zijn te noemen de anom, de papaja, de diekat, overeenkomende met de ramboetan, — de limoemanis, mangka, de gerat, berkoel en bergong, overeenkomende met de ambatjang, maar met zure vrucht, — de derkat, overeenkomende met de djamboe, — de boeah kras

of kemiri, uit welken vrucht de olie wordt geperst voor dagelijksch gebruik.
De pisang wil hier niet tieren, de doerian ontbreekt.

Als geschikt voor timmerhout werden mij opgegeven de inggoel, maranti, simboerlangit, mai-mai, sibokkakajoe djaboedjahei, dëdap, dokoem; voor brandhout in het bijzonder majang, loeboekaboe; voor werpspietsen majang, ageng, dëlit, eudilik; voor de greep van de djoeloeng-djoeloeng (een kleine degen) en andere wapenen traspialei tambatoea, sangkëtanpaipak.

Van de bamboesoorten groeijen hier slechts twee, de bëtong en de boeloempis. Voorts vijst, djagong, oebi (Battaksch gadoeng), komkommers, laboe kadjang (Batt. vitik), kladi (Batt. soekat), de tjingkeroe (Mal. sindjelei), dawa en dawatjoer, voor de voeding geteeld, en voor de nijverheid de indigo. Een weinig koffij komt hier en daar in de kampoengs voor; zij stond goed, maar wordt niet beantigd; suikerriet kwijnt.

In de doesoen vindt men veel bira, den broodboom, en katoen.

Onder de dieren, die hier voorkomen, worden genoemd rundvee. Wij zagen kudden van twee, drie honderd stuks en meer. Rundvee wordt slechts door enkelen gehouden, maar de eigenaars hebben dan ook kudden van 60, 70 tot 120 stuks. Zij dienen tot voeding en ladangarbeid.

Karbouwen: deze zijn hier weinig; zij dienen tot sawaharbeid en voeding.

Varkens: iedereen, althans de meeste menschen, houden eenige varkens; groote kudden komen niet voor. Hun vleesch met het rundvleesch wordt het meest gegeten.

Paarden vindt men hier weinig. De meesten komen van Tebatëba, worden daar jong gekocht en als zij volwassen zijn of bijna, naar Dëli gebragt en daar verkocht. Ook komen van Dëli hier opkoopers. Slechts gestolen paarden worden, als men voor ontdekking vreest, gegeten. Kippen vindt men hier veel, eenden en duiven weinig.

Tijgers, olifanten of rinocerossen zijn hier niet, daarentegen vele slangen in groote verscheidenheid van soorten, niet echter de zeer groote, maar wel zeer gevaarlijke. De meesten komen voor op de helling van heuvels en bergen.

De hooge ligging, de frischheid der lucht deden reeds vermoeden, wat door de inwoners werd bevestigd, dat hier een gezond klimaat wordt gevonden. Langdurige droogte komt zelden voor. De regentijd valt in met half November of het begin van December. De winden, zegt men, waaijen ongeregeld uit alle streken. Alleen omstreeks Julij moeten hevige stormen woeden, die tot tien dagen lang onafgebroken kunnen aanhouden. Moerassen worden hier weinig of niet gevonden, alleen op eene enkele plaats drassig land of een plas stilstaand water. De meest voorkomende ziekten werden opgegeven te zijn koortsen, lendenwee, buikziekten, verkoudheden en huidziekten. Van de veelvuldigheid der laatstgenoemden konden wij ons overtuigen, mede van den hoogen graad, dien zij kunnen bereiken. Wij zagen menschen, wier huid als met een

grauwen schimmel bedekt was. Waarschijnlijk behooren de onsindelijkheid en de weinige kieschheid in hun voeding tot de oorzaken van die kwaal.

De inenting is hier natuurlijk onbekend, maar ook de pokken zijn nog nimmer tot in deze vlakte doorgedrongen. Heerschen deze in de laaglanden of de doesoen, dan worden de toegangen bezet en niemand toegelaten, totdat die ziekte weder geheel geweken is. Op die wijze is het den Battakkers tot nog toe gelukt van die epidemie bevrijd te blijven. Thans echter dreigt het gevaar van de andere zijde. Aan den overkant van het meer namelijk heerschen de pokken verschrikkelijk en door de geheele vlakte is groote ongerustheid. Welke voorzorgmaatregelen de wondervorst van het eiland heeft bevolen zal hier beneden blijken.

Aangelegde wegen vindt men hier niet, maar begaan-, ook te paard berijdbare paden, kruisen in menigte over de vlakte. Zulke paden zijn ook de handelswegen naar Serdang, Senembah, Kampoengbaroe en Deli, Hamperanperah, Soenggal en Langkat, van welke het door ons betredene het gemakkelijkst moet zijn en nog voor deze gelegenheid iets verbreed en van gras gezuiverd was. Ook loopen zulke paden naar Tenggieng langs den Pisawpissan en langs den Singgalang naar Tebatcha.

Zoo vertoonde zich het land; laten wij thans een blik slaan op het volk.

De eerste indruk, dien de bewoners gaven, was niet die van een schoon ras te zijn. De zachte lijnen der jeugd gaan spoedig bij hen in harde en scherpe trekken over en, als op anderen leeftijd zich daarbij de rimpelrijkheid en stijfheid van het vel voegt, krijgt hun gelaat een verweerd voorkomen. Bij nadere beschouwing merkten wij vele kloeke, flinke en verstandige gezigten op, en bij een langer verblijf bevonden wij, dat veel schoonheid zich in den aanvang verborgen had gehouden. Op de zorg voor de huid schenen de Battakkers minder bedacht te zijn, dan op hare versiering. Soms zagen wij een gelaat, dat rijkelijk met blanketsel als met een krijtwit masker was overtogen. Doch wij hoorden, dat het was aangebragt als geneesmiddel en niet tot verhooging der schoonheid. Het waren ook meestal kinderen, bij wie wij het waarnamen. Algemeen, zoo bij mannen als vrouwen, waren roode streepen op voorhoofd, wangen, hals, armen en borst met sirihspeeksel aangebragt, en dat niet alleen uit genakzucht, maar ook tot sieraad en tot praal; zoo had een Battakker een breede roode streep op het voorhoofd, die hij zorgvuldig voor afspoeling bewaarde. De geele streepen en vlekken van koenjit of de bedekking daarmede van het halve of geheele aangezigt dienen enkel ter versiering, daar geel de kleur is van het goud. De blauwheid der handen en armen van vele vrouwen is het teeken hunner arbeid, het blauwverwen. Ook tot verhooging hunner schoonheid laten zoowel de mannen als de vrouwen op twaalf- of dertienjarigen leeftijd de tanden afvijlen tot bijna aan het tandvleesch. Opmerkelijk was, dat onder de vrouwen bij velen het haar was uitgevallen tot gedeeltelijke kaalheid toe, terwijl dit bij

de mannen niet werd waargenomen. Het is hier gewoonte, dat de mannen h haar lang laten groeijen en het dan aan hun vrouwen geven, om het haa ontbrekende daarmede aan te vullen.

De kleeding der Battakkers is zeer eenvoudig en bestaat uit losse stukke eigen geweven katoen, kain genaamd. De mannen dragen zulk een kain om d heupen geslagen. Eigenlijk gezegde sarongs, dat zijn zulke kains tot rokke toegenaaid, worden weinig gedragen en dan in navolging der Maleijers; broeke slechts bij zeldzame uitzondering. Het bovenlijf wordt bedekt met een kain of badjoe, het hoofd met een hoofddoek. Bij gebrek van een hoofddoek wordt ook een bos stroo, een touw om het hoofd gebonden, of een versch geplukte tak met groene bladeren. Eens zagen wij een Battakker, die een badjoe droeg, gemaakt van het vel van een siamang. Behalve deze als noodzakelijk beschouwd wordende kleedingstukken, moeten nog genoemd worden de gedang tangke een sjaal, breed ongeveer 0.5 el, lang ongeveer 1.75 el, met franjes, die meer tot sieraad wordt gedragen. De vrouwen dragen ook een kain om de heupen en een tot bedekking van het bovenlijf. Badjoes worden door haar ook gebruikt, doch zeldzaam en in navolging der Maleijers. De gedang tangke dient haar tot hoofdbedekking en wordt op verschillende wijzen gedragen, b. in den vorm van een suikerbrood of een lang peperhuis, dat naar achteren wijd of vierkant opgevouwen, terwijl de franjes langs het achterhoofd neervallen. Soms weten zij er zich zeer bevallig mede te kleeden. Meestal echter dragen zij het hoofd onbedekt.

Eigenaardig zijn de oorversierselen, — niet zoo zeer de tjömbérak, groote glad zilveren ringen door het onderste gedeelte van het oor gestoken, die door jonge meisjes worden gedragen en ook wel op lateren leeftijd behouden — maar bepaaldelijk de padong-padong. Deze zijn gevormd van lang glad zilverdraad, dat door het bovenste gedeelte van het oor gaat tot op het midden van den draad; daar wordt het zamengevouwen en vervolgens loopen de draden evenwijdig naast elkander, totdat zij b.v. een weinig boven het hoofd uitsteken en dan plat tegen het hoofd elk naar zijne zijde om buigen en in vijf of zes bogten naar binnen uitloopen. De padongpadong is een versiersel voor de vrouw; nimmer wordt hij afgelegd, althans wanneer de nood niet dwingt zich van te ontdoen en eerst na den dood wordt hij afgenomen. Deze drage wordt uitsluitend gevonden in Karaw-Karaw en de daartoe behoorende doesoen Wij waren in de gelegenheid een rätei-rätei te zien, de gewone versiering der Battakkers, namelijk der mannen, in Poerba, de bovenlanden van Deli en Bédagei. Het was een band, bestaande uit twaalf rijen kettinkjes van kleine glad zilveren schakels, op gelijke afstanden afgescheiden en verbonden door plaatjes, het middelste van zilver, de beide uitersten van soessa. Aan de uiteinden sloten de kettinkjes wederom in zilveren plaatjes, het eene verbonden met een zilveren ring, het andere met een zwijns-snijtand, aan de binnenzijde

beschreven met een djimat. De ring wordt midden op het hoofd met de baren vastgeknoopt, de tand aan de linkerzijde in den hoofddoek gestoken. Dit stuk was net en goed afgewerkt en stak gunstig af bij de gebrekkige voortbrengselen der Karaw-Karaw goud- en zilversmederijen. In het algemeen hebben de Poerbaers den naam van bedrevenheid in handwerken.

De andere versieraelen, die wij opmerkten, waren een halssieraad, boera-boera, door vrouwen en vooral door kinderen gedragen. Het bestaat uit zilveren knoppen of groote kralen, hol en door het gebruik veelvuldig gedeukt, koperen muntstukken, ook zilveren vingerringen, schildvleugels van insecten, schelpen, alles door elkander aan een katoenen draad of een ineengedraaide strook wit of gekleurd katoen. De vrouwen dragen vingerringen van glad zilver, dikwijls in rooten getale. Die der mannen zijn bewerkt met eenen hollen knop, waarin een steentje rammelt. De mannen dragen ook armringen van glad zilverdraad, waarvan de einden niet sluiten, maar dat tot negen malen toe om den pols en arm gewonden is. „Het wordt" nimmer afgelegd en eerst na den dood afgenomen.

Nog was de blik niet bevredigd, nog hadden wij slechts een vlugtige voorstelling van het uiterlijk voorkomen der Battakkers, of zij kwamen ons reeds te gemoet, en het mag gezegd worden, hun verwelkoming was innemend, gul en hartelijk. Reeds in de doesoen was het verschil in volksaard met de Maleyers ons opgevallen. Na onze aankomst in een kampoeng kwamen daar vrouwen en kinderen, zoowel als mannen, onbeschroomd en vertrouwelijk tot ons, en praatten met vrijmoedigheid, vroegen naar het vreemde, dat zij zagen aan onze kleeding of bagage, het is waar, nieuwsgierig, evenwel niet indringend. Hoe onze eerste verwelkoming op het plateau in duigen viel, is verhaald. Bij eene andere gelegenheid, toen wij Soeka een bezoek brachten, was de geheele kampoeng, mannen, vrouwen en kinderen, uitgeloopen, ons tegemoet. Wij werden ingehaald, eerst onder vreugdeschoten uit verscheidene geweren, en terwijl wij na de begroeting der hoofden onzen weg vervolgden, hieven dan hier, dan daar eenige vrouwen de woorden aan van „Haloe halei" (laten wij roepen!) en dan het geheele koor vrouwen en kinderen in met „Hei! hei!" Aangekomen in de kampoeng, waren voor ons matten gespreid in de balei, en daar zetten wij ons neder om onder het genot van ananasappelen en palmwijn het schouwspel aan te zien van dans en muziek. Een andere maal kwamen wij te Baroedjahei; de avond was reeds gevallen en de weg smal, stijgend en dalend. Daar werden wij slechts door mannen ingehaald, ook onder eereschoten. Toen wij boven gekomen waren in de kampoeng, en het voorplein van een huis betraden, liet zich eensklaps de muziek hooren en uit een kring van Battakkers traden zingend en in statigen dans, drie vrouwen vooruit en knikten te zamen op hun knieën een Battaksche reverence. Zij dansten weder af, herhaalden de figuur nog eenige malen en aan het einde eener strophe klonk weer het „Hei! hei!" thans uitgemengd koor. Aan het slot werd dit „Hei, hei" vele malen,

en krachtig herhaald. Daarmede was het afgeloopen. De nacht was ook ingetreden.

Te Sibraja, waar wij genomen tijd vertoefden, ontvingen wij verschillende bezoeken van nabij en verder gelegene kampoengs. Zij kondigden zich reeds op een afstand met geweerschoten aan. Eindelijk daalde de stoet van de heuvels, spreidde zich uit in de vlakte, ordende zich in eenen kring, en kwam onder het spelen der instrumenten langzaam nader, in het midden de hoofden onder paraplu's, voorop twee karbouwen, bekleed met kain, versierd met bladeren en bloemen. Op een afstand houdt hij stand; de een na den ander treedt uit den kring en het dansen vangt aan; soms waren er twintig tot dertig dansenden tegelijk. Na eenigen tijd worden de geschenken aangeboden, namelijk de karbouwen. Die geschenken bestaan ook wel eens uit een paar koeijen of geiten of uit eene enkele koe of geit, maar dan worden toch meestal karbouwen gebracht die voor den vorm en als representanten der mindere geschenken worden aangeboden. Vervolgens komen de hoofden en voornamen en zetten zich vóór ons neder op medegebragte koeijenhuiden; de wederzijdsche complimenten worden gemaakt, sirih wordt aangeboden, namelijk door de bezoekers, en het oogenblik is gekomen voor kennismaking en gesprek; ook het dansen vangt langerzamerhand weer aan, totdat wij afscheid nemen en daarmede het bezoek afgeloopen is. Het gevolg der hoofden was dikwijls zeer talrijk en, vermeerderd door de nieuwsgierigen van Sibraja, bedroeg het aantal der verzamelde menigte maar mijne schatting somtijds meer dan drie of vier duizend.

Een weinig anders was de ontvangst, die ons te Tenggieng te beurt viel. Wij hadden sneller gereisd, dan men berekend had, en werden eerst den volgenden dag verwacht. De vorst was afwezig en niemand durst in zijne plaats beslissen, wie de eer zoude genieten ons te huisvesten. Toch werd een woning voorloopig voor ons gebruik in gereedheid gebragt. Onze intrede was dus een weinig verlegen, maar toen de vorst aankwam was zijn vreugde uitbundig. Een huwlijk van eenen vroegeren vorst van Dêli met eene vrouw uit Tenggieng was daartoe één reden; de gewoonte te Tenggieng om vriendschappelijk gevoel door luidruchtigheid te kennen te geven, was eene andere reden. Hoe het zij de verwelkoming der Battakkers is aangenaam: het karakter er van is niet zoo als bij de Maleijers, eerbewijs en etikette, maar blijdschap over de komst van gewenschte gasten.

Het dansen moet onder de Battakkers een hartstogt zijn. Het is, als zielsvervoering, alleen beheerscht door de muziek, in bewegingen des ligchaams uitdrukken wat de toonen zingen. Het hoofd vooruitgebogen, de oogen ter aarde geslagen, de armen uitgestrekt, zoo vangt het aan. De melodie dringt door en de armen zweven, de hand draait, de vingers schokken, het lijf wendt zich, terwijl het ligchaam zich op de toonen verheft en daalt. Zelden komen de cavaliers of dansers ver van de plaats; de voeten worden aan elkander gehouden

voortbeweging is schuivende. Ook zijn er komieke dansen, waarbij springen en ook mimiek gebruikt wordt. Deze maakten den meesten, althans den levendigsten opgang. In Nagasariboe zagen wij de voorstelling eener wervende liefde, waarin na veel hoop en teleurstelling eindelijk de trouw beloond werd.

De kampoengs zijn meestal omsloten door een heg van levende bamboe, waarbinnen de huizen tusschen vrucht- of schaduwboomen regelmatig verspreid liggen. Binnen de kampoeng zijn ook de indigo-, tabaks- en groentetuinen, ja zelfs djagong- en padivelden, zooals in Soeka. In het oogvallend zijn de hooge houten schermen tot het droogen van djagong. Voorts ontbreken nimmer de hoog uit den grond opgebouwde opene loodsen, waarin twee of vier zware balken met uitgeholde gaten om de rijst te stampen, noch de balei, even zulk een loods, maar meer versierd. Niettegenstaande zijn naam, dient de balei niet tot gerechtszaal, maar tot het verblijf van vreemde bezoekers, die in de huizen geen onderkomen hebben gevonden. Tusschen de zoldering en het dak wordt meestal het geraamte van den overledenen pangheloe bewaard, ofschoon daartoe ook wel een afzonderlijk gebouwtje bestemd wordt, zooals te Soeka het geval was. De wegen of ruimten tusschen de huizen zijn meestal van gras ontdaan, echter niet door de bewoners, maar tengevolge van het loopen van het vee.

Vele kampoengs hebben een bevallig aanzien. Bij het binnenrijden hadden wij van een kleine hoogte een zeer schoon gezicht op Nagasariboe met den achterliggenden Singgalang. Door Bakoelbésie loopt een breede weg met overhangende boomen en den sierlijken boeloe-betong. Desgelijks te Serboedjandi, waar bij den uitgang de huizen ordelijk gerangschikt waren en het landschap wederom zichtbaar was. Door Soeka liepen wegen aan weerszijden door heggen afgescheiden. Baroe djahei is van nature sterk gelegen. Aan de zijde, van waar wij kwamen, loopt een diepliggend stroompje langs welks steilen oever wij afdaalden. Aan den overkant verheffen zich op geringen afstand aan elkander gesloten heuvels, wier toppen met Koeboe's zijn bezet. Aan de andere zijde liep de kampoeng zonder eenige bescherming uit in de vlakte. Men zeide ons, dat men van dien kant geen vijand verwachte. Tenggieng is bepaald een vesting. Zij is omgeven door een dubbelen muur van groote op elkander gevleide steenen, nog versterkt door dwarsmuren en digt geplante boeloe-betong, terwijl de steenen gangen, die den toegang verleenen, aan de binnen- en aan de buitenzijde met stevige houten deuren zijn afgesloten. Ook in de kampoeng zijn zulke muren en gangen tegen een aanval van binnen. Daar Tenggieng aan den voet van een heuvel gelegen is, hoog en steil genoeg om van den top de kampoeng met steenen te verpletteren, kwam mij de geheele versterking nutteloos voor; men zeide, dat boven de vesting door Koeboes beschermd werd. Het mag hier aangemerkt worden, dat in de nabijheid van vele kampoengs zulke Koeboes gevonden worden, waarover later.

De huizen zijn hoog uit den grond gebouwd en rusten hetzij op stee[n] en vervolgens over elkander gelegde balken, in welk geval de beneden[ruimte] dient tot stalling van het rundvee, hetzij op stijlen, die met den tijd naar [de] behoefte met stutten worden vermeerderd. De wanden staan naar buiten uit en daarover verheft zich het zwart gerookte dak. Door de geheele lengte loopt in het midden een gezonken balk, aan beide zijden met eene ruimte van een paar duim vrij liggende, die dient tot gang en verder om daarlangs het gebruikte water uit te gieten en zooveel mogelijk alles te verwijderen, wat niet meer van nut is. Aan beide uiteinden, in de grootere huizen alhaar, zijn dubbele deuren over hooge drempels, te hoog om het stof uit te vegen. Een schijnt ook niet geveegd te worden. Aan de beide zijden is de ruimte gelijkelijk verdeeld onder de gezinnen der bewoners, waarvan de kleinere huizen op zijn minst vier, de grootere tot twaalf en meer bevatten. Elk gezin heeft een slaapplaats en daarnaast een haard, waar tegenover een smal venster. Boven den haard hangt een groot rek tot berging van het keukengereedschap. Het geheurt ook wel, dat twee gezinnen slechts een gezamenlijken haard hebben. Des nachts worden de afdeelingen gescheiden door matjes, die des daags opgerold zijn. Met den nacht worden de deuren en vensters gesloten, omdat de geest van den wind dan boosaardig is en ook voor de veiligheid. Alsdan verspreidt zich de rook door het huis en zoekt een uitweg tusschen wand en dak en door openingen boven in den voor- en achtergevel, die bij echter, zelfs bij mooi slechts gedeeltelijk vindt, terwijl des nachts de verstikkende uitdamping der ingerekende vuren zulk een woning voor een vreemdeling tot een benaauwd verblijf maken.

Van buiten gezien doet een Battaksch huis zich goed voor. Het staande graauwe idjoedak (*), met mos begroeid, is aan de toppen versierd met afbeeldingen van karbouwekoppen, als ze van ouderdom niet afgevallen zijn. De kop is van hout, maar de hoorns zijn echt. Op enkelen verheft zich midden uit het dak nog een huisje in het klein, andjoeng-andjoeng geheeten. In de meeste dan een versiering zonder nut of beteekenis en dient volstrekt niet om het huis van een hoofd aan te wijzen. Het eenige, wat het huis van een pangheoloe onderscheidt, is het snijwerk, dat met verschillende kleuren gevuld wordt. Aan den voorgevel, ook aan den achtergevel, is dikwijls een bamboezen stoep of voorgalerij aangebragt. In de nabijheid van het huis zijn de padischuren, veelal versierd met teekeningen en waarop ook figuren ontstaan door het idjoetouw, waarmede de planken aan elkander zijn gebonden.

Het vee wordt geborgen onder het huis. Heeft de eigenaar een paard, dan heeft dit eenen houten stal op zijde van het huis. De kippenhokken zijn zeer hoog op een paal gesteld, met loopen aan beide zijden en een nest er onder hangende voor het broeijen.

(*) In Tenggieng bestond de bedekking uit belalang.

Wij logeerden niet altijd in Battaksche huizen. In de doesoen, te Sibaja Baroedjahei, waren bamboeloodsen gebouwd, die zeer wel voldeden. Te Nasariloc was voor aan het huis van den Sibaja een logeervertrek gebouwd, opzaid om den wondervorst van het eiland bij zijn bezoek te herbergen, en daar werden ook wij ontvangen.

Het bouwen van een huis schijnt niet duur te zijn. Te Soekanalon werd een huis gebouwd, waarvan het ligchaam lang was 11 el tegen 6.50 breed; uitgezonderd het slepen van het hout, was de geheele bouw door den timmerman aangenomen voor $ 120.

De taal heeft overeenkomst met het Maleisch, zooals uit de plaatsnamen en andere Battaksche woorden in deze beschrijving voorkomende, kan blijken. Javaansche woorden vonden wij in de telwoorden, die van één tot tien luiden: sidja, doea, telloe, ampat, lima, ênêm, pitoe, woloe, sembilan, sapoeloch. De Battakkers hebben een eigen letterschrift, dat van onderen naar boven opklimt en van regts naar links gaat. Eigenlijk bestaat er geen algemeene Battaksche taal, maar zijn er in de Battaklanden verschillende talen. Van Poerba (dat het oosten beteekent) tot Tran vindt men het Karaw-karaw. In Tran wordt weder een andere taal gesproken. Langs de Noordelijke kust van het meer spreekt men het Tebateba, langs de Zuidelijke kust het Pakpak, in de Goenoeng-goenoeng, de bergen Zuidwestelijk van Tenggieng, de bahasa Alas, en die talen wijken zoo zeer uiteen, dat de bewoners dier streken elkander onderling niet verstaan.

De geschriften handelen over geneeskunde, tooverkunst, sterrewigchelarij, het voorspellen van gunstige en ongunstige dagen; niet over geschiedenis, want de Battakkers kennen hun geschiedenis niet; slechts verhalen de ouden van dagen van hetgeen in hun leven voorviel en hoogstens wat een vroeger geslacht heeft ondervonden, zooals zij het in hun jeugd gehoord hebben. Ook hebben zij geen jaarteling; wel hebben zij een jaar van twaalf maanden (ieder van dertig dagen), maar het heeft geen jaartal. Zij rekenen niet bij weken, kennen dus ook geen namen van de dagen der week. De maanden worden aangeduid naar de rangorde, als de eerste, de tweede, tot de twaalfde; maar de dagen der maanden hebben namen en wel de volgende:

1. Adi tia,
2. Soemâ,
3. Garâ,
4. Boedaha,
5. Brus-pati,
6. Tjoekra-Sinang brangin,
7. Belah naik,
8. Titian naik,
9. Soemana Siwah,
10. Anggara sapoeloch,

11 Goedaha ngadep,
12 Braspati tangkup,
13 Tjekra lalajuw,
14 Belah poernoma,
15 Toelak,
16 Soemà,
17 Gara,
18 Moedaha,
19 Braspati sapocloch siwah,
20 Tjoekra si doewa poeloch,
21 Belah toeroen,
22 Adi tia toeroen,
23 Soemà,
24 Anggara sèmbilan,
25 Boeda hagok,
26 Bras pati sèdèm,
27 Tjekra namàtei,
28 Mati boelan,
29 Dàlèn boelan,
30 Sami sahara.

Zij hebben ook geen zedeleer, — wat onze ouders ons geleerd hebben, goed is, dat leeren wij onze kinderen, zeide men mij, en dat is goed — , t eeredienst, geen tempels, geen priesters tenzij de goeroes, geen openbare v tigheden, dan het pakoe aloeh, waarover bij de behandeling van het begra zal gesproken worden. Hun godsbegrip putten zij uit eene overlevering, die ontstaan der wereld verhaalt en welke mij werd medegedeeld als volgt:

„SCHEPPINGSVERHAAL DER BATTAKKERS.

In den beginne waren er in den hemel (boven) een vader en eene moe De vader heette Gempang Ostara Goeroe diatas en de moeder heette Boeta atas. Zij hadden drie zonen: Toean Boenaca Kolieng, deze was de oudste, Toean Samsah Hienei, deze was de middelste, en Toean Padoeka Niadji, was de jongste. En toen vroeg de vader den oudsten zoon: „Wat wens güj" en hij antwoordde: „Ik vraag om tawar", hetgeen beteekent de gen middelen voor alle ziekten. En toen vroeg de vader den middelsten: „Wat wens güj" en hij antwoordde: „Ik vraag permoekan baganding toa", hetgeen bet kent: bidjenolie tot een wondermiddel, dat al zijn gebeden boven zouden hoort worden en dat hij in den oorlog onkwetsbaar zoude zijn. En toen v de vader den jongsten: „Wat wenscht güj" en de jongste vroeg om Pongk kabak, dat is de magt om den wind op te roepen.

De vader nu stond het toe en gaf aan ieder gelijk hij gevraagd had.

En toen vroeg de vader weder aan den oudsten zoon: „Waar wilt gij wonen?", en hij antwoordde: „Ik ben de oudste en blijf boven." En de vader vroeg weder aan zijn middelsten zoon: „Waar wilt gij wonen", en hij antwoordde: „Ik, de middelste, wil in het midden wonen en wil daar een stad bouwen (bekóta).

Toen hing de vader zijn middelste kind op, dat het niet vallen kon en dat vast de aarde. En er kwam wind van het Westen en kwam wind van het Oosten en de aarde werd door de winden heen en weer geslingerd. Toen nam de middelste zijn olie en riep tot zijn vader, en zijn stem werd door den vader gehoord en hij zeide:

„Ach, mijn kind heeft geen plaats om op te rusten!" en de vader zond een aarde langs den draad, waaraan hij hing. Het was een hand vol, toen het beneden gekomen was, was het een kom vol. Toen de aarde aangekomen was, ging hij er op zitten.

En de vader vroeg weder aan den jongsten zoon: „Waar wilt gij wonen?", en hij antwoordde: „Ik will beneden wonen in de Batang toeroeh".

Toen de aarde nu in het midden was, zag de jongste naar boven en kon niet meer geheel naar boven zien naar zijn vader, omdat de aarde er was, en hij vroeg zijn vader om de aarde te verstrooijen (boeat antjoer). Hij deed de winden komen en de winden verstrooiden (boeat antjoer) de aarde.

De middelste schreide daarover en gebruikten de olie. De vader zeide: „Waarom schreit mijn middelste zoon weder?" Hij zag uit en zag, dat de grond weg was en hij zond twee handen vol aarde. Toen deze aarde beneden aankwam was de grootte er van als een schotel vol.

Nadat dit zevenmaal herhaald was, werd de aarde eerst, zoo als zij nu is.

Toen nu de jongste de aarde weder wilde doen wegwaaijen, nam de middelste een ijzer (eigentlijk staal) en stak daarmede den jopste en hij stak hem dwars door de aarde heen en het mes drong door in den grond van de beneden-wereld, en toen stond de aarde vast. En toen nam hij acht ijzers en stak die dwars door het opstaande ijzer en toen stond de aarde eerst heel vast. Toen legde hij hooge steenen op de acht ijzers en op de steenen legde hij aarde, namelijk al de verschillende soorten van aarde.

Toen het gereed was, kwam er regen en warmte en kwam er wind. Toen dacht hij in zijn hart: ik wil een huis bouwen en hij maakte een huis en de naam er van was Si-lindoeng boeah. En toen kwam er eene vrouw; waar zij van daan kwam wist hij niet, en hij nam haar en maakte haar tot zijne vrouw. Op een zekeren dag zat hij in de zon, op de stoep van zijn huis, en toen zag hij een kip, die kwam aanvliegen, en de kip zette zich neder op den karbouwekop van den nok. De vrouw zag het ook. Zij nam een ijzer en sloeg de kip, dat zij dood neder viel.

Die kip nu heette manoek Krédjan-Krédjan. Haar kop werd een hoeloe-

balang, namelijk een afgodsbeeld; de bok werd een pendjahatz, dat is een tongetje voor goud- en zilversmeden; de krop werd een goudschaaltje, de maag werd goud en zilver, van boven werd hij goud en van onderen werd hij zilver. De vederen werden boomen met bladeren, dat wil zeggen alle planten. De staart werd suikerriet. De ingewanden werden alle voedende planten, omdat de kip allerlei voedsel gegeten had. De veeren van de vlengels werden sahidjoeang (een geneeskundige plant). De pooten werden tongkeir-sempilet (ook een geneeskundige plant). Het vleesch werd aarde. Het bloed werd water.

Toen de aarde nu eenmaal gereed was, kregen zij vele kinderen en kleinkinderen en hij regeerde over hen. En het geschiedde, dat de middelste zoon niet goed regeerde en toen kwam de jongste zoon, die dood gestoken was, maar evenwel toch niet dood was en schudde de aarde met het ijzer en daardoor ontstonden de aardbevingen. Komt ook thans eene aardbeving, dan roepen de menschen nog „Soekoe-soekoe mat!", hetgeen beteekent, „Stamgenoot, houd op!"

De menschen vermenigvuldigden zich en zoo werd allengs de aarde zoo als zij nu is. Nog altijd rigten de menschen hun gebeden tot dien boven is, die beneden is en die in het midden is, namelijk in eens aan alle drie te zamen.

De vader of de moeder der drie goden worden daarentegen niet aangeroepen.

In verband met deze voorstellingen is de wijze, waarop de eed wordt afgelegd. Bij de goden mag men niet zweren, zeggen de Battakkers, maar op eigen lot alleen. De eedsaflegging heeft op de volgende wijze plaats. Nadat een weinig ongekookte ontbolsterde rijst, een weinig zout, een weinig koenjit, een weinig zwarte peper, wat water en wat palmwijn in een kopje gedaan en gemengd is, wordt het den eedsaflegger aangereikt, die den inhoud in zijne hand overgiet, de bestanddeelen aansprekende, hen één voor één opnoemt en zegt: zie mij aan; indien ik u niet inneem, dat ik geen heil verkrijge. Na het mengsel genuttigd te hebben, zegt hij:

„Hoort, Gij Drieën, als ik lieg (schuldig ben, het gestolen heb, of wat anders de inhoud van den eed zij), dat de rijst, het zout, de koenjit, de peper het water en de palmwijn mij den dood berokkenen." Met het heil is bedoeld het heil in deze wereld.

Behalve in de godsdienst wordt ook in andere wetenschappen onderwijs gegeven. De onderwijzers en onderwijzeressen worden goeroe genoemd en staan in hoog aanzien. In elke kampoeng vindt men er minstens tien. Zij houden geen eigenlijke scholen, maar wie onderwijs wil genieten gaat naar den goeroe zijner keuze. Het aantal der leerlingen, die te gelijker tijd bij een goeroe les nemen, overtreft zelden twee, en de lessen worden zeer ongeregeld genoment. Eerst na volleerdheid wordt het schoolgeld voldaan.

De goeroe's worden onderscheiden in goeroe (zonder bijvoegsel), die lezen en schrijven onderwijst, — het leergeld is een drahan, een goudstukje ter waarde van één vijfde dollar —, goeroe pakpak pertandang, die de geneeskunde en toover-

konst onderwijst, als: van waar de ziekten komen, hetzij van de aarde, van de wind, van het water, enz., hetzij van hetgeen de hantoe's doen, hetzij van hetgeen de menschen doen, — de toovermiddelen, en het tegengaan en overwinnen hier krachten en werkingen, ook de eigen aanwending van toovermiddelen en kunstenarijen — het leergeld is $ 3 —, en de goeroe penawar, de leeraar der krijgskunst, namelijk der onkwetsbaarheid en andere geheimzinnige middelen om te overwinnen en den vijand het onderspit te laten delven.

De geneeskunde bedient zich van inwendige en uitwendige medicijnen, van het wrijven en kneden van lichaamsdeelen en schrijft ook leefregels voor, gebiedt of verbiedt het gebruik van zekere spijzen, het bad, enz.. Om de hantoe's te bevredigen worden spijzen opgehangen. Bij zeer ernstige gevallen, als men geen raad meer weet, wordt een pisangstam, naar de gelijkenis van den zieke gesneden, in lijkgewaad begraven en een uitvaart gevierd naar Battaksche wijze en onder het geween der bloedverwanten. Dit geschiedt om te beproeven den hantoe door vervanging te bevredigen of te misleiden. Wij zagen zulk een voorbeeld nabij de kampoeng Soeka.

Om de bégoe's, dat zijn de afgestorvenen, te bevredigen, moeten zij in een goeroe gevaren zijn. Als de mensch gestorven is, wordt hij een bégoe en blijft in zijn huis wonen. Dikwijls gaat hij ook de lucht in: men weet niet waarheen. Wanneer de nagelaten betrekkingen den bégoe een bewijs van hun gedenken willen geven, dan laten zij een goeroe komen. De goeroe krijgt meel, kokosnoten, kippen en bereidt dat tot spijzen. Vervolgens laat hij muziek komen en zingt het formulier. De bégoe treedt daarbij in den goeroe. Deze handelt daarop in onbewustheid, danst en eet de toebereide spijzen, maar het is de bégoe, die danst en eet en bevredigd wordt. De bégoe treedt dan weder uit en keert in de lucht terug.

De plegtigheid kan ook plaats vinden in het huis van den goeroe, maar beter is het in het huis van den bégoe zelf. De bezwering kan uitgevoerd worden een goed door mannelijke als door vrouwelijke goeroe's en beiden kunnen verschillig mannelijke en vrouwelijke bégoe's oproepen.

Er zijn goede en kwade bégoe's. Van hun lot weten de menschen niets, de bégoe's omgekeerd wel. Ook kunnen zij op het lot der menschen invloed uitoefenen. Als men hen vergeet, dan komt er ongerustheid, ziekte en ongeluk. Wil men den bégoe om iets verzoeken, dan geeft men den goeroe spijs en drank, kleederen, geld, die daarna den bégoe oproept, en dan kan men vragen wat men verkiest. Het blijft den bégoe overgelaten het gevraagde te schenken of terug te houden.

Het formulier bestaat uit de namen van plaatsen, waar beroemde goeroe's hebben gewoond en de bégoe's zich dientengevolge gaarne ophouden. Het wordt voorafgegaan door de bede:

„Die de Bovenste zijt, daal neder!

3

Die de Onderste zijt, stijg op!
Die de Middelste zijt, zet u neder!
Leer en zegen mij!"

Een goeroe verhaalde mij aldus den oorsprong der geneeskunde.
In den beginne was er niets. Alleen de aarde, die was er.
Er kwam een man, Sadoeaman, uit de welken nedergedaald. Van het Westen kwam Si Radja boelan, van het Oosten kwam Si Radja boelan-poekoeh-tijàpi. Alle drie waren het mannen.

Op Sadoeaman stond eene vrouw, Si Dajang, te wachten te Tanalibersih. Daar bouwde hij eene stad en die stad werd zeer volkrijk.

Si Radja boelan poekoeltijàpi nu begeerde de vrouw, maar de vrouw wendde zich van hem af. Toen bedacht hij een list; hij zocht een witten haan en bewerkte dien met tooversprenken, dat de vrouw dien haan zonde begeeren.

Toen de vrouw dien haan zag, begeerde zij hem en zij zeide tot Radja boelan: „Vang dien haan voor mij!"

Maar de haan vloog immer verder en Radja boelan kon hem niet meester worden. De haan vloog over de zee. De vrouw zeide: „Vang hem mij toch." Si Radja boelan ging toen in de zee en hij stierf.

Toen Si Dajang weer te huis was gekomen, kwam de moeder van Si Radja boelan en vroeg haar: „Waar is mijn zoon." „Uw zoon is niet terug", zeide Si Dajang; „geef mij planten, dat ik die plante, opdat uw zoon (terugkere." Toen zeide de moeder van Si Radja boelan: „Welke planten wilt gij planten?", en Si Dajang antwoordde: „pisang en boengaraja."

„Na eenigen tijd kwam de moeder van Si Radja boelan weder en zeide: „De pisang draagt reeds vruchten, de boengaraja draagt reeds bloemen, waar blijft mijn zoon?" „Vraag het aan den gendang, de seroenei, den gong en de tjanang", zeide Si Dajang. Toen ging zij naar de rivier om te baden.

De moeder van Si Radja boelan volgde haar en zeide: „Laat deze olie in dit kommetje droppelen". Het waren slechts twee droppelen. Vervolgens zeide de moeder: „Gij hebt twee droppelen in dit kopje laten vallen; hoe komt het, dat zij verdwenen zijn?" „Kom mede naar huis", zeide Si Dajang, „daar kunnen wij uw kind roepen en hem bevredigen."

Toen zij te huis gekomen waren, speelde Si Dajang op de gendang en danste zij. Terwijl zij danste kwam de bègoe van Si Radja boelan in haar lichaam, en toen eerst wist de moeder, dat haar zoon gestorven was. Vervolgens vroeg Si Dajang om pisangs, meel, klappernoten en kippen, en nadat zij gegeten had, keerde de bègoe naar de lucht terug.

Vervolgens zeide Si Dajang: „Moeder,ween niet!" „Hoe zoude ik niet weenen!" antwoordde de moeder; „hij vraagt mij te sterk om bevrediging." „Wat hij vraagt, zal ik den verschrikte wel zenden", zeide Si Dajang.

Daarop nam zij een weinig aarde en zeide: „Draag dat op uw hoofd en breng het naar huis, dat uw kind terugkeere".

„Als hij erg verschrikt is, neem dan een visch van een halve armslengte, twee handvol gekookte rijst, vier pisangs, vier handvol meel, vier bloemen van de boengaraja en één kippenei en geef het hem. Is hij nog erger verschrikt, breng het dan alles op een heuvel en zet de spijzen daar neder. Roep den beloe en is hij tevreden gesteld, vraag hem dan om beterschap van uw ziekten".

Dit is de oorsprong der geneeskunde en, gelijk Si Dajang het geleerd heeft, zoo doen tot den huidigen dag de goeroe's, als zij een bégoe willen oproepen.

Het is voorgevallen in Soekapirang en van Si Radja boelan poekoel tjapi is later niets meer gehoord.

Zijn wij thans reeds eenigszins met de Battakkers en hunne denkbeelden bekend geworden, hetgeen volgt zal hen schetsen in hun maatschappelijk bestaan.

Wat dat het meest kenmerkt, is hun verdeeling in stammen en de rol der Sanina en Anakbéroe.

De stammen, gelijkelijk marga's of soekoe's geheeten, zijn vijf in getal en dragen de namen, in het Karaw-karawsch, van Gëntting, Pranginangin, Sembiring, Tarigan, Karaw-Karaw, in het Tëbatëbasch, van Moentei, Sivaga, Socanon, Grisang, Nëbégho. De natuurlijkheid en noodzakelijkheid der vijf stammen drukken de Battakkers uit in een spreekwoord: gelijk er om te eten vijf zaken noodig zijn, water, rijst, spaansche peper, zout en vuur, alzoo zijn er ook vijf marga's.

Omtrent den oorsprong der marga's bestaat de volgende overlevering.

In den beginne waren er twee menschen en zij kregen vijf zonen. Vervolgens kwam er een man, die één-span-en-twee-vingerbreedten lang was. Hij zeide, dat hij God was en gaf namen aan alle dingen en aan de vijf zonen, en wees ieder hunner een plaats aan om te bewonen. De kleine man vroeg: „Met u hoeveel zijt gij?" Zij konden nog niet tellen en wezen het op de vingers. Toen zeide de kleine man: „zeven!" en daar er vijf zonen waren, maakte hij vijf marga's. Toen nam de kleine man de vijf zonen mede naar een plaats, Koepoeltakau genaamd. De vijf zonen droegen hem in een tjëmboel, een doos als voor de sirihkalk, maar waaruit hij ook spreken kon. Te Koepoeltakau aangekomen zijnde, zeide de kleine man: „Werp mij in de kota", en zij deden het. Toen zeiden de menschen van Koepoeltakau: „Wat komt gij hier doen?" Er waren daar ook vijf kinderen met twee ouders. De kleine man antwoordde: „Ik kom hier, omdat de Battakkers mij hier neergeworpen hebben. Kunt gij tellen?" De vijf menschen antwoordden: „Neen, wij kunnen niet tellen." „Als gij het niet kunt, dan kan ik het", zeide de kleine man en hij leerde het hen. Daarop kenden zij het, het tellen. Het waren allen vrouwen, alle vijf en dan waren er nog haar vader en haar moeder. Toen zeide de kleine man: „Breng mij bui-

ten deze kota". Buiten gekomen zeide hij: „Zet mij neer en ga terug binnen de kota." Toen zij teruggekeerd waren, zocht hij de menschen, die buiten wachtten, weder op. „Ik heb daar even in die kota vijf vrouwen gevonden", zeide hij, „die kunt gij bezoeken". Toen vroegen zij: „Waar zoude het toe dienen, dat wij die vrouwen bezochten?" „Dan kunt gij er mede trouwen", zeide hij, „het zijn vijf vrouwen en gij zijt vijf mannen." Waarom zouden wij trouwen?" zeiden zij, „misschien zoude onze vader te huis er vertoornd over zijn. Het is beter hem er eerst over te vragen". „Breng uij tot uw vader en moeder," zeide hij, en zoo geschiedde het. Toen vroeg de vader: „Wat nieuws brengt gij van daar ginds mede?" De kleine man antwoordde: „Ik heb vijf vrouwen gezien en wil uwe zonen met haar laten huwen". „Waartoe?" vroeg de vader. „Opdat gij vermenigvuldiget". „Waarom zouden wij vermenigvuldigen? Als wij velen zullen zijn, dan zullen wij niet meer te eten hebben. Voedsel zoeken verstaan wij niet; zal daauw en wind ons tot voedsel zijn?" Toen zeide een-span-en-twee-duim: „Twist niet, weest niet bezorgd! Ik zal u genoegzaam tot voeding toevoegen. Er groeit een rijsthalm in het woud; let daarop. Als zij vruchten draagt, zaai die." En hij leerde hem al de vruchten kennen en zeide: „Dat zal uw voedsel zijn; maar houdt ze schoon, opdat de vruchten gedijen. Laat uw veld geen wildernis blijven." „Welnu", zeide de vader, „laten wij dan gaan en de kinderen in den echt vereenigen." Daarop gingen zij naar de plaats, waar de vrouwen woonden. Toen zij daar aangekomen waren, zeide de kleine man: „Werp mij in de kota!" en zij deden het. De kleine man zeide: „Ik ben gekomen om uwe dochters te laten trouwen; ik heb vijf mannen medegebragt". De ouders antwoordden: „Waartoe zoude het dienen?" en zij spraken evenals de ouders der zonen hadden gesproken, en de kleine man antwoordde hun en leerde hen evenals hij de ouders der zonen geantwoord en geleerd had, zoodat zij toestemden. Daarop verbond hij de vijf zonen en de vijf dochters in het huwelijk, den oudsten met de oudste, den jongsten met de jongste, namelijk zoomls de paren in ouderdom op elkander volgden.

Toen zij gehuwd waren, verhuisden zij, elk paar naar zijn eigen plaats, het oudste paar naar het Westen, naar de kampoeng Pestima, het tweede naar Ngabbia, het derde naar Arisan, het vierde naar Poerba, het vijfde naar Agoeni. Vervolgens kreeg het oudste paar een zoon, die niet konde spreken. Toen zeide de vader en vroeg aan den kleinen man: „Wat is dit, ik heb een zoon gekregen; zijn voeten heeft hij, handen heeft hij, een mond heeft hij, en hij kan niet spreken?" De kleine man antwoordde: „De reden er van is deze; als hij nu reeds spreken kon, dan zouden zijn vader en zijne moeder sterven; want de dag zijner geboorte is een ongelukkige dag." Toen vroeg de vader weder: „Wat middel is er tegen aan te wenden?" „Breng hem naar de rivier", zeide de kleine man, „laat hem baden en besproei hem met

het sap van geneeskrachtige kruiden en bladeren." Nadat dit was gedaan, vroeg het kind den volgenden dag. „Wat zal u v belooning zijn, dat gij spreken moogt?", vroeg één-span-en-twee-duim. Het kind zeide: „Maak mij het beeldsel van een haan in goud. Dat zal mijn belooning zijn." Toen maakte de kleine man het beeld en gaf het hem. Toen vroeg het kind: „Wat is mijn marga?" „Gënting", zeide één-span-en-twee-duim. „Mijn vaders marga is Gënting. Wat is mijn braibrai (de marga van mijne moeder)?" vroeg het kind weder. Toen zeide de kleine man: „Prangiangin."

Achtereenvolgens kregen toen de vier andere paren ook zonen, die niet spreken konden, en het ging hun daarmede, evenals het eerste paar gegaan was; alleen de belooning en de marga's verschilden. Bij het tweede paar was de belooning een pisaw kalasan kanakkanak (een degentje), de marga Prangiangin, de braibrai Sembiring; bij het derde paar de belooning een kidjapi (een muziekinstrument), de marga Sembiring, de braibrai Tarigan; bij het vierde paar de belooning een saroenet (klarinet), de marga Tarigan, de braibrai Karawkaraw; bij het vijfde paar de belooning een pistaka (geneeskundig geschrift), de marga Karawkaraw, de braibrai Gënting. Den volgenden keer werden uit alle paren dochters geboren. Toen nam de zoon van het oudste paar de dochter van het tweede paar tot vrouw, de zoon van het tweede paar de dochter van het derde, en zoo vervolgens.

Later hebben de marga's zich over het land verspreid en zich vermengd, hebben achter haar namen bijnamen gekregen naar de plaatsen, waar zij gevestigd waren. De vijf oorspronkelijke stammen heeten marga toeha, de onderstammen marga sangoedak.

Sanina wordt in het Maleisch verklaard door saninik en moet dus beteekenen: van dezelfde stamouders; het wordt gebruikt voor bloedverwanten, in engeren zin voor broeders. Onder anakberoe verstaat men de schoonzonen of ook de schoonbroeders. De beteekenis van de sanina en anakberoe in het Battasch volksleven zal in het vervolg blijken. Laten wij eerst een blik slaan op de inrigting van het bestuur.

De dorpen zijn onderscheiden in de overheerschende, die den naam van kampoeng dragen, en de afhankelijke, die doesoen worden genoemd. Beider bestuur bestaat uit een pangheoloe, een sanina en een anakberoe. Dit is het grondbeginsel, dat men in de doesoens meestal getrouw terugvindt, maar in de kampoengs uitgebreid en gewijzigd is geworden. Onder de kampoeng-pangheoloes zijn er, die de titels sibaja en radja dragen. De sanina en anakberoe zijn echter niet naar de beteekenis hunner namen broeders en zwagers; die betrekkingen zijn erfelijk geworden in hun geslacht en stammen, en zelfs is het verboden, dat de sanina van dezelfde marga sangoedak zij als de pangheoloe. De erfelijke sanina is tevens hoofd van de broeders en neven, der eigenlijke sanina, en de erfelijke anakberoe van de zwagers, der eigenlijke anakberoe.

De verkiezing dier hoofden heeft op de volgende wijze plaats. Zoodra b. v. een panghoeloe gestorven is, verzamelt de anakberoe zich de dorpsbewoners in het sterfhuis, zooveel het bevatten kan; de anderen staan er rondom. Alsdan beraadslagen de anakberoe en de zwagers in het openbaar en, tot een besluit gekomen zijnde, dragen zij hun candidaat aan de sanina en de gemeente voor. Daarop volgt een onderling overleg, waarbij ieder regt van spreken heeft, de vrouwen niet uitgesloten. Komt de gemeente niet tot eenstemmigheid, dan wordt de hoogvoolheid der partijen geschat en het gevoelen der meerderheid wordt gevolgd.

Is het de sanina die gestorven is, dan leiden eveneens de anakberoe de verkiezing in. Is het de anakberoe, dan zijn het de sanina, die zijn vervanger voorstellen.

Bij de verkiezing moet de erfelijkheid der betrekking in acht genomen worden. In de eerste plaats is het de oudste zoon, die zijn vader opvolgt; alleen bij anstelijkheid kan hij verworpen worden. In dat geval komt de jongste zoon in aanmerking en zoo achtereenvolgens afdalende van den oudsten en opklimmende van den jongsten. Zijn er geen zonen of wordt geen zoon verkozen, dan valt het regt van opvolging aan de broeders van het overleden hoofd toe, met inachtneming der volgorde als bij de zonen, n. l. de jongste het eerst en zoo vervolgens. Zijn er noch zonen noch broeders, dan moet de keus gedaan worden in de marga van den overledene, zoo mogelijk uit de naaste bloedverwanten. Zijn er geen leden van zijne marga binnen de gemeente, dan moet zijn vervanger gezocht worden in de marga van eene andere gemeente. Buiten de marga mag nimmer zijn opvolger worden gekozen. Den uitslag van de verkiezing verkondigen de anakberoe of de sanina, naar het geval is, aan de gemeente, en stellen haar het nieuwe hoofd voor; dit is de gehele investituur. Er hebben feesten noch plechtigheden bij plaats. De doesoen geeft van het optreden van een nieuw hoofd kennis aan de kampoeng; omgekeerd de kampoeng desgelijks aan de doesoens; doch dit laatste wordt veelal nagelaten.

De hoofden van een gemeente oefenen gezamenlijk het bestuur uit; afzonderlijke verordeningen van één hunner zijn niet bindend. De panghoeloe is de eerste, de sanina de tweede, de anakberoe de derde in aanzien. De pligten van de kampoengs en doesoenhoofden tegenover hunne gemeente zijn dezelfde: de verdediging en aanvoering in den oorlog, de regtspraak en het bestuur; in het bijzonder, geschillen beslechten, schuldenaars tot betaling aansporen, hen tot betaling noodzaken, onlusten stillen, regtspreken en in nood bijstand verleenen.

Daarentegen genieten de hoofden één derde van den buit na aftrek der oorlogskosten, namelijk de kampoenghoofden de doesoenhoofden krijgen daaruit een deel, één derde van de door hen opgelegde boeten en $ 3 voor het sluiten

van een huwelijk, behalve een klein geschenk in vleesch, zout, enz.. Voorts hebben zij het regt om goederen beneden den marktprijs in te koopen. Een kampoengshoofd koopt b. v. een karbouw, koe of paard $ 1 lager dan den gewonen prijs. Een doesoenhoofd mag niet zoo ver beneden de waarde gaan. Ook kunnen zij persoonlijke diensten van hunne onderhoorigen vorderen bij zware werken, zooals: bij bearbeiding van den grond één dag arbeids, bij het bouwen van een huis het slepen der balken uit het bosch tot op het terrein en het aanbrengen der atap. De atap wordt door het hoofd zelf gekocht. Ook moeten zij hun hoofden vergezellen bij reizen in het belang der justitie of andere openbare aangelegenheid gedaan. De kosten dier reizen vergoedt mede de bevolking aan haar hoofd; ook bij feestelijkheden moet zij bijdragen leveren.

Geldelijke belastingen worden niet geheven, behalve de marktregten op de waren, als ze verkocht worden. Zij bedragen van karbouwen en paarden $ 1 per stuk, van geiten 50 gambierkoekjes.

Als huldebewijs krijgen de panghoeloe's eene korte rib, een weinig van het beste vleesch van de koeijen, karbouwen, varkens en honden, die geslacht worden en van de herten en wilde zwijnen, op de jagt verkregen. Eerstebogen des velds krijgen zij niet.

De verpligtingen van de kampoeng jegens de doesoen zijn: bijstand aan den panghoeloe bij gelegenheid van huwelijk en openbare feesten, civiele en criminele regtspraak, tenuitvoerlegging der vonnissen, bescherming tegen oorlogsgevaar; de verpligtingen van de doesoen jegens de kampoeng: bij publieke werken, het oprigten van huizen en andere zware werkzaamheden den panghoeloe's hulp verleenen; bij openbare feesten bijdragen leveren, den gedaagde uit de doesoen voor den regtbank der kampoeng brengen.

De kampoeng spreekt ook regt tusschen haar doesoens onderling.

Willen wij nu zien, hoe dat denkbeeld van bestuur in eenige rijkjes verwerkelijkt wordt en ons met die rijkjes, hun dorpen en inwoners eenigszins bekend maken, dan vinden wij grenzende aan Tran Satéloekoeroe als het westelijkste der Battaksche rijkjes, die, hoewel onaanhankelijk, toch zich naauw met Déli verbonden achten te zijn en van den vorst van dat rijk en regtstreeks van het hoofd der aangrenzende soekoe bijstand, voornamelijk bijlegging hunner geschillen verwachten. Het luistert, zooals de Battakkers het uitdrukken, naar Soenggal. De naam beteekent „drie vereenigd" en moet reeds aanduiden, dat het drie broeders zijn, die er het bestuur voeren. Dat zijn de sibaja van Lingga en de panghoeloe's van Sibakti en Gadjah. De dorpen van Satélocekoeroe zijn:

de kampoeng Lingga met 384 tangga

de doessoen	Kaljaribioe	met	64	tangga
				448
de kampoeng	Sibakti	„	352	
de doessoens	Pètegosban	„	24	
	Bèganding	„	216	
	Parang	„	64	
	Djeraja	„	56	
				712
de kampoeng	Gadjah	„	184	
de doessoens	Oedjoeng	„	24	
	Lingga djoeloe	„	152	
	Radjapajong	„	48	
	Djoemaradja	„	352	
	Soeka-Sibakti	„	128	
	Klung	„	176	
	Pètjarajan	„	56	
	Toeroeng brènah	„	64	
	Bèpala	„	16	
	Boelan-Sènembah	„	128	
	Nammelawan	„	104	
	Djèrmoeda	„	40	
				1472
				2632

Tijdens ons verblijf werd Sibakti door een krankzinnige in brand gestoken en werden 34 huizen in de asch gelegd.

De tangga's of gezinnen zijn door de berigtgevers meestal berekend naar het aantal huizen, naar rede van 8 gezinnen op 1 huis. Na Sàtjàkoeroe komt Sapocloeh doea kota, dat onder Hamperanperak ressorteert. Het wordt bestuurd door drie sibaja's, van welke die van Kabardjahei de voornaamste is. Pètjarahan behoort onder Brastàgi, doch zij worden beiden bestuurd door sibaja's, die broeders zijn.

De dorpen in Sapocloeh doea kota zijn:

de kampoengs	Kaban djahei	geschat op	800	tangga
	Brastagi	„	200	„
	Pètjarajan	„	120	„
de doessoens	Boeroesinga	„	300	„
	Raja	„	200	„
	Soemboel	„	120	„
	Kabar	„	100	„
	Samoera	„	60	„
				1700 tangga.

Marktplaatsen zijn hier niet, evenmin als in Satèlockoeroe. De inwoners gaan ter markt te Sampoen in Soekapiring, te Soekanaloe in Sènèngkota en te Kabande-Batak, Adjoenja en andere plaatsen in Tran.

Aan de XII kota greust Soekapiring. Het volgt het Soekochoofd van Kampoengbaroe. In Soekapiring is slechts één kampoeng, Sibraja. Zij wordt bestuurd door zeven panghoeloe's, als:

1° dien van Roemahkaraw; deze is de panghoeloe;

2° dien van Roemahdjoeloean; den panghoeloe moeda, d. i. de onderpanghoeloe;

3° dien van Roemahsaribae, den sanina;

4° dien van Roemahdjenah, den anakberoe van den panghoeloe (1);

5° dien van Roemahpandia, anakberoe van den panghoeloe moeda (2);

6° dien van Roemahmanfala, anakberoe van den sanina (3);

7° dien van Roemahmètjoe, anakberoe van den panghoeloe (4).

De drie eerstgenoemden hebben den meesten invloed en om het onderscheid in aanzien tusschen deze drie aan te duiden, wordt de eerste de oudste genoemd, de tweede de jongste en de derde de middelste.

De doesoens aan den regter oever van de rivier van Soekapiring (zie bij I) staan onder het dadelijk toezigt van den panghoeloe van Roemahkaraw; die aan de overzijde (zie bij II) onder den panghoeloe van Roemahdjoeloean. Zij dragen de namen, met de hoofdplaats, van:

kampoeng Sibraja	met	360 tangga	
			360
doesoens I. Hadjiboehara	„	88 „	
Hadjisènèhèjang	„	56 „	
Hadjidjahei	„	132 „	
Hadjidjoeloe	„	132 „	
Djoengadi	„	24 „	
Negri-Djawa	„	48 „	
Samoera	„	56 „	
Koeta-radja	„	48 „	
			584
II. Sampoen	„	80	
Koeboe	„	48	
Boekit	„	96	
Oedjoeng-Sampoen	„	48	
Segihan	„	48	
Mèlas	„	32	
			352
			1296 tangga.

Te Sampoen wordt markt gehouden.

De Sénêm (6) kota en de Switoe (7) kota volgen Sénêmbah.

De VI Kota worden bestuurd door den panghoeloe van Soekanaloe. De dorpen zijn:

de kampoeng	Soekanaloe	met 200	tangga,
de doesoens	Soekadjoeloe	" 200	"
	Boelan djahei	" 200	"
	Simaman	" 150	"
	Rémamics	" 80	"
	Kadja Sénêmbah	" 70	"
		900	id.

Markt wordt gehouden te Soekanaloe.

De panghoeloe dier kampoeng is in het bezit van een gedeelte van een kanon, dat bij de Battakkers om zijn bovennatuurlijke eigenschappen in eere staat. Ten tijde dat Delitoea, toen nog de zetel der Delische vorsten, door Atjeh belegerd was geworden en het vijandelijke leger terugtrok, bleven twee stukken van een kanon achter, dat over de lengte in tweeën gesprongen was. Het eene stuk werd naar Déli gebragt, het andere naar de Battaklanden, en dit laatste wordt nog altijd in Soekanaloe bewaard. Ik vond het op een stuk liggen onder een hemeltje van wit katoen en door een lang dak op vier stijlen tegen het weder beschermd. Rondom was een smal boschje van geneeskrachtige kruiden, waaronder de boengaraja. Het was ruim een halve el lang en wijd. Zeide men, de rigting aan, van waar een vijand nadert. Ook kunnen, zoo lang ieder in het bezit van zijn helft blijft, Déli en deze landen niet van elkander gescheiden worden.

In de Switoe Kota zijn één sibaja en vijf panghoeloe's, als:

van Roemah Sébras (sanina)

van Baroesapientow (sanina)

van Roemah sigedang (sanina van den sibaja)

van Roemah djaheijan (sanina)

van Moentei (anakberoe).

De sanina's hebben hier den sibaja het bestuur uit handen genomen. De anakberoe heeft weinig invloed. Dit is de adat des lands geworden.

De dorpen zijn:

de kampoeng	Baroedjahei	met 200	tangga
		200	
de doesoens	1 Pékartéboe	met 40	tangga
	2 Kaboeng	" 100	"
	3 Goérisan	" 40	"

de doesoens	4 Tandjoeng pamah met	12	tangga
	5 Roemahrieh	100	"
			292
	6 Koeta lémbaroe, met	170	
	7 Boelandjoeloe	60	
			180
	8 Djoeloengpadang "	100	
	9 Tangkiedih "	50	
	10 Oedjoengbalei "	10	
	11 Paribocan "	100	
	12 Oedjoengbandar "	80	
	13 Tandjoengbaroes "	120	
	14 Baroedjoeloe "	80	
	15 Basam "	80	
	16 Oedjoenggòròh "	12	
	17 Boentoe "	150	
			792
	18 Sërdang met	150	
	19 Penampajan "	100	
	20 Sämbertëng "	100	
	21 Tandjoengmaréhan "	20	
			370
			1834.

Deze doesoens staan onder het regtstreeksch gezag,
die van 1—5 van den panghoeloe van Roemahsëbras,
die van 6—7 van dien van Roemahsëpientoe,
die van 8—17 van dien van Roemahsëgëdang,
die van 18—21 van dien van Roemahdjaheijan.

Vroeger was er een marktplaats in de nabijheid van Roemahrieh, maar om de onveiligheid dezer streken heeft men opgehouden haar te bezoeken.

Aan de noordzijde van het meer, aan den regter oever van den Labiang, oostelijk grenzende aan Poerba, strekt zich het gebied van Salimakoeta uit. Dit heeft geen politieke betrekkingen met de Maleische kustlanden.

Het hoofd van Salimakoeta draagt den titel van radja; hij voert regtstreeks gezag over de hoofdplaats Nagasariboe. Onder hem regeert een tweede vorst, de toehan van Bangoensariboe (panghoeloe), bijgestaan door den toehan van

Sariboedolok en den toehan van Bagé (beiden Sanina's), die het direct gezag voeren voor Bangoensariboe, waar hun zetel is.

Onder dezen staan de ampatsoekoe, n. l.

de panghoeloe van Dolokpariboean,
de panghoeloe van Sërboedjandi,
de toehan van Rakoelbësi en
de panghoeloe van Mërdiendieng.

De beide hoofdplaatsen uitgezonderd is al het overige land doesoen, hetgeen evenwel niet belet, dat de dorpen als kampoeng of kota genoemd worden (1) zoosis bij de volgende opnoeming zal blijken:

Kota Nagasariboe	met	250	tangga.
„ Bangoensariboe	„	180	„
Doesoen Mardiending	„	50	„
Kampoeng Perkoetan	„	30	„
Doesoen Si-Emè	„	20	„
Kampoeng Nagabèsar of Si-lomboe	„	20	„
„ Sòmat	„	10	„
„ Djandisàriboe	„	40	„
„ Sërboedjandi	„	130	„
„ Rakoelbësi	„	90	„
„ Si-Karantong	„	20	„
Doesoen Doesoen	„	50	„
„ Kota bajoe	„	20	„
„ Dòlok-karàsa	„	20	„
Kampoeng Si Toeritoeri	„	40	„
„ Djandimalasan	„	20	„
„ Djandimaréhan	„	40	„
„ Nagabajoe	„	70	„
„ Si-Pan	„	30	„
„ Dolokmaria	„	50	„
„ Gopoan	„	30	„
„ Si-Pariboean	„	100	„
„ Koetadjahoijan	„	80	„
„ Simompa	„	60	„
„ Langietsinambok	„	80	„

(1) Dit en de inrigting van het bestuur geeft den indruk alsof dit rijk door veroveringen is ontstaan.

Kampoeng	Si-Halawas	met	10 tangga
"	Si-Mélochéloek	"	60 "
"	Pandjalangan	"	30 "
"	Sariboedolok	"	20 "
"	Bagei	"	100 "
"	Badoehoet	"	13 "
"	Dolokparibocan	"	160 "
			1930 tangga.

In elk dorp der doesoen is een panghoeloe met zijn sanina en anakberoe. Over de doesoen voeren de ampatsoekoe gezamenlijk het bestuur en spreken zij regt. Van hun uitspraken kan in hooger beroep gekomen worden bij den toehan van Bangoensariboe en zijn beide sanina's. Hooger beroep van dezen is bij den radja van Nagasariboe, die een raad heeft, zamengesteld uit Kasorang-radja (Gamoët [1] en Anakberoe), Sibelas (Gamoet en Sanina), Nagódang (Anakberoe met het regt op vier dollars, als de vorst huwt),

Sipakai (Anakberoe van den vorst),
Perchara (Gamoet en Sanina),
Toerpoekwarna (id. id.),
Hoermaparik (id. id.),
Roemah-djódjóng (Sanina van den vorst),
Goeroe-Saboeta (Anakberoe van id.),
Roemagoerga (Sanina),
Roemah andjoeng andjoeng (Anakberoe).

Markt wordt gehouden niet ver van Nagasariboe op een opene plaats, genaamd Tigaradja, de markt van den vorst, daar tiga in het Battaksch markt beteekent. Zuidelijk van Soekapirang aan den linker oever van den Lobiang ligt Soeka. Het wordt bestuurd door den Sibaja van Roemah ligei, den panghoeloe van Roemah panghoeloe en den panghoeloe van Sapilihan.

Onder Soeka moeten ook behooren:

Dankam	met	112 tangga.
Pangambatan	"	112 "
Griengieng	"	56 "
Négara	"	16 "
Argadi	"	32 "
Radjakinajan	"	32 "
Hadji-Sönömbah	"	40 "

(1) In het maleisch hoeloebalang.

Manoekmělia	met 40	tangga
Koeboe	„ 48	„
Pantjoer	„ 32	„
Taloer Koeta	„ 80	„
Koetabaroe	„ 128	„
Katjinamboen	„ 80	„
	360	„

Op al die dorpen maakt ook Tenggieng aanspraak, zonder er tegenwoordig gezag te hebben.

Tenggieng is een groote kampoeng aan het meer met 360 gezinnen. Het wordt bestuurd door een radja. Nog is er een tweede radja, Si-Bŏkŏt genaamd, maar de inrigting van het bestuur is mij niet bekend geworden. Ik vond hier niet dezelfde mededeelzaamheid als elders.

De kampoengs Sabaw langit met 48 tangga, en Sankŏdŏnkŏdŏn met 40 tangga, beiden aan het meer gelegen, behooren onder Tenggieng.

Het eiland Tĕbah poelow moet zeer sterk bevolkt zijn. Het is in vier rijkjes verdeeld, Bĕkara, Poerbatobak, Lŏtong, en Pengoeloeran, door radja's bestuurd. De vorst van Bĕkara, die den titel voert van Radja Singa Maharadja verdient bijzondere vermelding om de vereering, die de Battakkers hem toedragen wegens zijne bovennatuurlijke eigenschappen. Hij heeft zijn zetel boven op den berg van het eiland en van hem wordt het volgende gezegd. Soms blijft hij zeven maanden zonder voedsel, of tot drie maanden toe in slaap verzonken. Alsdan voorzien de goden in zijne behoeften. Hij heeft een tong met haar begroeid en zwart van kleur. Als het regent, blijft het waar hij gaat, een weg open, waar geen regen valt. Hij kan zonneschijn of regen geven en al waar men hem om vraagt, naar zijn welbehagen. Hij weet alles, wat men spreekt en wat men doet. Somtijds groeit er een bamboestam uit den grond op, beschreven met bevelen, doch wier schrift slechts door enkele ingewijden kan gelezen worden. Dan volgt hij die bevelen op en gaat heen om ze uit te voeren ter plaatse, als bevolen was.

Zijne reizen strekken zich ook buiten het eiland uit; te Naga Saribŏe is hij verscheiden malen geweest. In het rijk van dien naam installeert hij de vorsten. Uit de omringende landen trekken vele geloovigen naar Bĕkara om gunsten van zijn wondermagt te vragen. Zij brengen hem geschenken, wier waarde een bedrag van meer dan duizend dollars dagelijks wordt geschat. De tegenwoordige Radja Singa Maharadja neemt namelijk geschenken aan; zijn vader deed dat niet.

Keeren wij thans tot onze algemeene beschouwingen terug. Onder de leden der hoofden hebben wij als één der gewigtigste genoemd de aanvoer

een strijd, dat wil zeggen als de geheele kampong er in betrokken is. De oorlog wordt namelijk door de Battakkers in vier soorten onderscheiden: de huiselijke oorlog, de dorpsoorlog, de groote oorlog en de koeboeoorlog. Van de eerste geldt, dat in huis geen strijd mag gevoerd worden noch vijandelijkheid getoond: de partijen moeten naar de vlakte om hun twist te beslechten. Is er oorlog binnen het dorp ontstaan, dan wordt de dag bepaald, waarop de strijd zal plaats hebben. Op dien dag begeven partijen zich naar een daarvoor bestemde plaats buiten het dorp. Op de omringende heuvelen wonen de vrouwen het gevecht bij, en bemerken zij, dat de strijders weifelen, dan brengen zij hun strijd en palmwijn en moedigen hen met haar verwijtingen aan. De groote oorlog, dat wil zeggen met een vreemde kampoeng, is niet aan regels gebonden, en wordt gevoerd zooals men het beste kan. Zoowel des nachts als des daags kan men vijanden verwachten in grooten of kleinen getale en altijd moet men wacht houden en op zijn hoede zijn. De koeboeoorlog is de zwaarste van allen. Als men een geduchten vijand verwacht, dan wordt het dorp met schansen omringd, die ieder vier tot tien man kunnen bevatten. Deze buitenwerken, koeboe's genaamd, bestaan uit een ronden wal, van graszoden en aarde tot boorthoogte opgebouwd, waarin aan de achterzijde een opening is gelaten. Enkelen zijn versterkt met een heg van levend hout. De wal is soms naauwelijks twee span dik.

Alle weerbare mannen zijn tot den krijgsdienst verpligt op verbeurte van een kip voor elken dag, dat men niet opkomt. Bij de verdediging der kampoeng voorziet ieder strijder zelf in zijn onderhoud en brengt de wapens mede, die hij bezit. Heeft hij er geen, dan voorziet zijn hoofd er hem van. De wapens bestaan uit zwaarden, werpspietsen, schilden en oude vuursteengeweren, meest van Engelschen oorsprong, zooals het woord „Tower" op den loop bewijst. De aanvoerders zijn de Sambisa toea (overeenkomende met hoofdbalang in het Maleisch), wier taak het is de anderen in het gevecht te brengen; de Radjagraha, de veldheer, die, onder de bevelen van den panghoeloe, de Sambisa toea leidt; eindelijk de Pekakap, die voor de weerbaarheid der kampoeng in koeboe's zorg draagt en de vijandelijke randjoes uitrukt. De titels dezer waardigheden zijn erfelijk, de betrekking niet. Zelfs moeten de Radjagraha en Pekakap zeldzaam zijn en zooals de Battakkers zeiden, van de kampoengs, die hen bezetten, geleend worden. Wordt de oorlog aanvallenderwijs gevoerd, dan krijgt ieder, die mede uittrekt, een zeker loon, grooter of kleiner naar gelang van de moeijelijkheden en gevaren aan den togt verbonden. Huiptroepen uit andere kampoengs ontvangen hooger loon dan de inwoners. Verzet van een Sambisa toea tegen een Radjagraha of van dezen tegen een panghoeloe wordt gestraft met een boete van $ 20, verzet van een kleinen panghoeloe tegen den hoofdpanghoeloe (Radja of Sibaja) met $ 120. Evenzoo

wordt hoogverraad en verstandhouding met den vijand bij oorlog met een boete van $ 120 gestraft.

Een oorlog tusschen twee kampoengs wordt verondersteld te ontstaan doordat een der ingezetenen door een andere kampoeng opgeëischt wordt om daar te regt te staan en de kampoeng zijner inwoning weigert om hem uit te leveren of om zijn straf, de opgelegde boete, te voldoen. De eerste kampoeng maakt zich dan meester van een dorpsgenoot van den beschuldigde. Volgens die onderstelling is de bepaling der adat, dat de kosten van een oorlog gedragen moeten worden voor een derde door den panghoeloe, voor een derde door den onschuldig opgevatte en voor een derde door hem, wiens geschil de oorzaak van den strijd is.

Deze oorlogen komen zelden op veel menschenlevens te staan, maar houden het land in spanning en onrust. Zij verslappen de werking van bestuur en justitie, zoodat de hoofden ook weinig invloed hebben, en brengen in de zeden gewoonten van bandeloosheid en diefstal. Zij bestaan zelf ook grootendeels uit wederzijdsche rooverijen. Voor de vijandelijkheden vlugten veel menschen naar andere plaatsen. Binnenslands gelegen kampoengs wordt de handelsweg afgesneden en door stilstand in het verkeer lijdt de bevolking gebrek aan het onontbeerlijke zout.

Er zijn eenige bepalingen, welke de rampen van den oorlog verligten. Gedurende het Pakoealoehfeest, dat een maand duurt, is er wapenstilstand in Sibraja en de oostelijk en westelijk gelegene landen. De andere bepalingen zijn voorzorgen, dat een kampoeng in wezen blijft; daarom moeten, gelijk wij zagen, bij twist of geschillen binnen de kampoeng de vechtenden naar buiten op de vlakte, en zoo mag in het algemeen, zelfs bij oorlog tusschen verschillende gemeenten, de kampoeng niet verbrand worden, behalve in één geval, als er oorlog uitbarst tusschen de groote panghoeloe's, bijvoorbeeld tusschen die van Roemahkaraw, Roemahdjoeloean, Roemahsaribee van Sibraja; dan alleen mag ook de kampoeng verbrand worden. Men zegt, dat die bepalingen algemeen erkend zijn en gehouden worden.

Een der ergste gevolgen van den oorlog is de slavernij. Lijdt een kampoeng een beslissende nederlaag en wordt zij ingenomen, dan zoeken de inwoners hun heil in de vlugt en nemen zooveel mogelijk van hun eigendom mede. Alles wat achter blijft, land en goed, valt den overwinnaars als buit ten deel; de gevangenen moeten losgeld betalen of worden slaven. Uit den buit worden eerst de krijgskosten betaald en het loon aan de burgers, die medegestreden hebben en aan de bondgenooten. Van hetgeen overblijft behoudt de panghoeloe (sibaja, radja) een derde en staat daarvan aan de mindere panghoeloe's en de hoofden der doesoens hun deel af; de andere twee derden bekomt degeen, over wiens kwestie de strijd gevoerd is.

De krijgsgevangenen worden intusschen in het blok gesloten, totdat het losgeld

betaald is, hetzij uit hun eigen middelen of door hun bloedverwanten of wel door hun panghoeloe. Geschiedt dit niet en is er iemand onder de overwinnaars, die voor een gevangene instaat en aanneemt om, als bij ontvlugt, den losprijs te betalen, dan wordt hij uit het blok gelaten en is slaaf; hij moet voor zijn heer werken en kan ook verkocht worden. Is hij gehuwd, dan wordt zijn huwelijk door zijn slavernij verbroken, tenzij de vrouw of, als het eene slavin is, haar man hem of haar in de slavernij volgt.

Slaven kunnen ook onderling huwen, mits met toestemming van hun meester. Dienen zij bij verschillende meesters, dan moet één van hen beiden door één der meesters gekocht worden. De prijs van een slaaf of eene slavin is niet door de hadat bepaald en wordt ook bij vrijkooping door den meester gesteld. De slavernij gaat op de kinderen over.

Iedereen is geregtigd om slaven te bezitten, zooveel hij wil, maar de slaven zijn altijd het eigendom van bijzondere personen, nooit van de kampoeng of andere gemeenschap.

De arbeid, die van de slaven mag gevergd worden, is onbepaald, maar moet in overeenstemming zijn met hun geslacht en evenredig aan hunne krachten. De meester moet daarentegen voorzien in hun voeding, kleeding en woning. De meester heeft geen regt van leven en dood over hen; integendeel, de slaven worden door den regter gestraft met dezelfde straffen als de vrijen. De meester mag hen disciplinair straffen met slagen, totdat zij opzwelling en bloeding veroorzaken. Althans, indien dit laatste van geringe beteekenis is, wordt er zoo naauw niet op gezien. Voor de misdrijven zijner slaven is de meester aansprakelijk. Hij heeft het regt van bijslaap op zijne slavin, mits deze ongehuwd zij. Baart zij haar meester een kind, dan verkrijgen daardoor moeder en kind hunne vrijheid en de slavin wordt bijzit. Wanneer een slaaf wegloopt, heeft de meester het regt hem te slaan „tot zijn hart voldaan is", maar hij mag hem geen beenen breken noch blind slaan.

Er zijn geen voorwaardelijk vrijgegevenen; wel kan een slaaf met toestemming van zijn meester op eigen hand geld verdienen en zich vrijkoopen. Is dit geschied, dan verzamelt de panghoeloe de kampoeng en verklaart openlijk, dat hij zich vrijgekocht heeft. Hij kan daarop naar zijne bloedverwanten terugkeeren, maar blijft hij, dan wordt in zijne marga een familie en erfgeregtigden (waris) voor hem gezocht. Slavinnen kunnen ook vrijgekocht en tot vrouw genomen worden. Wil de meester een slaaf vrijgeven, dan verzamelt hij de geheele kampoeng, geeft aan ieder der aanwezigen een stukje gambier, ten teeken, dat hij ze tot getuigen stelt, en spreekt de volgende vrijverklaring uit: „deze is een vrije en mij als een kind". Van dat oogenblik is de vrijverklaarde aan de andere kampoengbewoners gelijk. Was het een panghoeloe, die hem vrijsprak, dan wordt hij als een kind van den panghoeloe. De aanneming als kind is

verpligtend en volkomen. Hij wordt mede-erfgenaam en heeft de verpligtingen jegens zijn vroegeren meester als van een zoon of eene dochter.

Een andere pligt van de panghoeloe's is de regtspraak. Behalve in kleine, zoo burgerlijke als strafzaken, die door de zonen en schoonzonen der panghoeloe's kunnen worden beslist, wordt regt gesproken door den panghoeloe, den sanina en den anakberoe gezamenlijk. Van de doesoen is hooger beroep op de kampoeng. Zware strafzaken en belangrijke geschillen worden in eerste instantie voor de regtbank der kampoeng gebragt. Indien een der regters zelf beschuldigd wordt, dan staat hij te regt voor de beide anderen. Is de panghoeloe de beschuldigde, dan moet de anakberoe voor den regtsingang zorgen (mendjalankan) en de sanina voor de uitvoering van het vonnis (membajarkan, daar elke ongunstige uitspraak zich oplost in het betalen van geld); hij kan hem dwingen, hem binden en in het blok zetten. Is het de sanina, die beschuldigd wordt, dan moeten de panghoeloe en de anakberoe gezamenlijk voor den regtsingang en de tenuitvoerlegging van het vonnis zorgen. Is het de anakberoe, dan is aan zijn eigen anakberoe het mendjalankan, aan den sanina het membajarkan opgedragen. De gelden worden in allen gevalle door de anakberoe van den veroordeelde uitbetaald, hetzij deze een hoofd of een geringe is.

Dit is de wet, die echter zelden wordt toegepast. De Battakkers klaagden, dat de panghoeloe's wel de hadat op den minderen man wilden toepassen, maar er zich zelf niet aan onderwierpen. Gebeurt het, dat een panghoeloe in moeijelijkheden komt, kan onttrekt hij zich daaraan door de vlugt naar eene vijandige kampoeng.

Niet in een gebouw, maar binnen de kampoeng in de open lucht of onder een boom worden de zittingen gehouden en geheel in het openbaar.

Er wordt regt gesproken volgens de overgeleverde hadat, die niet beschreven is.

Er is geen andere geregtelijke straf dan boete. Binden en het blok worden alleen aangewend als voorzorgsmaatregelen tegen ontvlugten en om een veroordeelde te nopen aan het vonnis, over hem geveld, te voldoen en, in enkele gevallen, opsluiting als lijfsdwang tot betaling.

De bloedverwanten in de eerste plaats en vervolgens de marga zijn verantwoordelijk voor de misdaden van hunne leden; wanneer bij onvermogen van een veroordeelde en zijn bloedverwanten de marga onwillig is om de opgelegde boete te betalen, dan kan hij in een andere marga overgaan. Vindt hij er geen, die hem opneemt en zijn schuld afdoet, dan blijft zijn eigenlijke marga tot de betaling gehouden.

Misdadigers en schuldenaars moeten door andere kampoengs uitgeleverd worden, als niet de kampoeng de schuld voldoet of de boete betaalt. Dit wordt weinig opgevolgd, en van daar vele oorlogen.

Voor misdaden, op het grondgebied van een kampoeng gepleegd, is de panghoeloe verantwoordelijk. Wil hij de boete niet dragen, dan is de kampoeng tot de betaling gebonden en de panghoeloe moet haar tot betaling brengen (membajarkan).

Door den onrustigen en onveiligen toestand des lands heeft de regtsbedeeling zeer ongeregeld plaats en houdt zij bij geruime tusschenpoozen geheel op. Dit was het geval te Soeka, waar de geregtsplaats onder een djawi-djawiboom welig was begroeid met kruid en struiken, die getuigden, dat daar in langen tijd geen zitting was gehouden. In Soeka had men voortdurend oorlog gehad, zoowel naar buiten als binnen de kampoeng en in de huizen.

Merkwaardig is de wijze, waarop de Battakkers den gang der justitie weten te bespoedigen. Een klager, die niet ondervindt, dat aan zijn klagt gevolg wordt gegeven, hangt op een veel beganen weg, zoo dat het in het oog valt, een stuk bamboe aan een boom, waarop staat geschreven, dat, indien binnen een bepaalden tijd geen beslissing op zijne klagt volgt, hij de wapenen zal gebruiken, waarvan afbeeldsels in het klein met de bamboe zijn opgehangen. Deze afbeeldsels zijn gewoonlijk behalve een weinig idjoek, dat brandstichting beteekent, een zwaard, een voetangel (in het Battaksch batjir), de pijl van een blaaspijp (lêtêp) en een geweer. Zulk eene aankondiging brengt immer een grooten schrik onder de kampoengbewoners, tegen wie het is gerigt; want de bedreiging is niet ijdel. Wij waren van den indruk, dien zij maakt, te Sibraja getuigen. IJlings moesten de beklaagde en zijn bloedverwanten den klager trachten te vinden en hem voor de regtbank brengen.

Wat aangaat de middelen, waardoor de Battakkers in hun behoefte voorzien, hun voornaamste bedrijf is de landbouw en wel in de eerste plaats de rijstbouw. Deze wordt gedreven zoowel op droogte als op bewaterde velden. De laatste liggen allen in het ravijn langs de rivier, want waterleidingen om de gronden der vlakte te besproeijen vindt men hier niet. De sawah's worden in individueel eigendom bezeten. Zij worden verkregen door erfopvolging en door aankoop, en kunnen verhuurd worden. De gewone huurprijs is tien gantangs padi van elke gantang zaad; ook worden zij verhuurd, voor een derde of, als het zeer goede grond is, voor de helft van den oogst. Den ladanggrond, tot het gebied van zijn dorp behoorende, kan ieder dorpsgenoot vrij gebruiken, zonder daarvoor de vergunning der hoofden te behoeven en zonder andere formaliteiten, dan dat hij op het stuk, door hem uitgekozen, eenig teeken stelt, een staak met of zonder vlaggetje, of wel op de grenzen een rij nuttige planten zaait.

De eerste werkzaamheid bij den ladangbouw is het omkeeren der plaggen. Dit wordt in gezamenlijken arbeid uitgevoerd. Van de wijze, waarop het geschiedt, zagen wij een voorbeeld, toen de bewoners van Sibraja een wal oprigtten voor de veiligheid van onze legerplaats. Mannen en vrouwen van verschillenden leeftijd stonden bont door elkander gemengd op een rij, in iedere hand een stok uit den aråwstam vervaardigd en *êngkal* genoemd. Na driemaal haastig de êngkals in den grond gestooten te hebben, wordt één of twee stappen vooruitgetreden en de plag omgekeerd. Van zelf vormen zich afdeelingen,

die te zamen aan een zelfde strook werken en nu wordt het een streven om elkander vooruit te komen. Dit geschiedt onder veel gepraat, geplaag en gelach langs de geheele rij en vormt een levendig en vroolijk tafereel. Nadat de plaggen omgekeerd zijn, wordt het veld geploegd met een zeer eenvoudige ploeg, *tënggala* genaamd, daarna bewerkt met een tjangkoel, een span lang, een vingerhout, de *pangkoerpangkoer* of met de achterzijde van den tjangkoel en eindelijk wordt geëgd met den *awienawien*.

De *rokau* is een hark met twee tanden om op het geëffende veld de rijen voor de gaatjes te trekken en de *përiëlëng*, een stok om de gaatjes te steken, waarin de padi met de hand gebragt wordt, in elk acht of tien zaadjes. De zaadjes worden met een varenblad bedekt. Nadat de padi opgeschoten is, wordt tweemaal gewied. Men wiedt eerst met den ploeg, dan met den tjangkoel en eindelijk met de hand na. De rijpe padi wordt gesneden met de *sabet*, een mes in een bamboe gestoken, met de scherpe zijde naar binnen, waar de pali tegen op wordt gehaald. Zij wordt voorts op een mat met de voeten uit de aren getreden en opgeborgen in de sapaw of rijstschuur bij het huis. Wil men er gebruik van maken, dan wordt zij ontbolsterd in de *lësoeng*, het vroeger beschreven gebouw voor de rijstblokken. De planttijd der padi valt in het begin van December, de oogsttijd in Junij of Julij. Voor de sawahpadi is de planttijd een maand vroeger en de oogsttijd in April of Mei.

De rijst, die hier geteeld wordt, is van zeer grove kwaliteit en de opbrengst gering. Al wordt ook de akker gemest met grond van onder de huizen, waar het vee des nachts gestald wordt, toch is opbrengst der ladangs slechts 15voud. In gunstiger streken, b. v. Sibraja, klimt zij tot 30 voud. In onvruchtbare oorden brengen de sawah's ook niet meer dan een 15voudigen oogst voort, te Sibraja daartegen tot 90voudige. Te Soeka moet de opbrengst nog iets gunstiger zijn en te Boekit moeten zeer schoone sawah's gevonden worden, die een 100 tot 150voudige opbrengst geven.

De rijstteelt voorziet voldoende in de behoefte. Mogt er door mislukking gebrek ontstaan, dan is de sago daar om haar te vervangen, namelijk de sago der aanaw of arènpalm, die tevens de geliefde palmwijn levert. De aanaw komt niet voor in geregelde aanplantingen, maar men vindt ze verspreid in en bij de dorpen.

De djagoeng wordt op rijen door de rijst der ladangs geplant, hetgeen aan het veld een levendig aanzien geeft. Ook komt zij voor op eigen velden.

Behalve nog andere voedingsmiddelen, reeds vroeger besproken, moet de indigo genaamd worden, die in twee soorten binnen de kampoeng gekweekt wordt: de *parak* met kleine twee aan twee tegenover elkander geplaatste bladeren en de *tilawan* met grootere bladeren.

De veeteelt is mede een der belangrijkste middelen van bestaan en een grondslag van volksrijkdom. Waaruit de veestapel bestaat, werd reeds vroeger

vermeld. De vischvangst is van geringe beteekenis, daar de rivieren, ook het meer, arm aan visch zijn. Er wordt gevischt met den hengel, een klein soort van schepnet, *doeroeng*, een grooter soort, *soejoek*, de totebel, *salangat*, een staand net, in de rivier gespannen, *doelak* geheeten en de *koeboe* of fuik, van bamboe vervaardigd.

De landbouw is niet alleen het hoofd-, maar ook het algemeene bedrijf. Ambachten worden slechts als bijzaak uitgeoefend. Toch zijn de Battakkers in enkele vakken van handenarbeid niet onervaren, gelijk onder anderen vele goede huizen, die in de kampoengs gevonden worden, kunnen getuigen. De timmerlieden gebruiken weinig gereedschappen; zij verrigten hun werk met kapmes, dissel, bijtel, boor (voor houten pennen, daar spijkers niet in gebruik zijn) en een klein mesje, *raut* genaamd; zagen en scharen kennen zij niet. De prijs, waarvoor het bouwen van een huis was aangenomen, werd vroeger vermeld. De goud- en zilversmeden schenen geen meesters in hun kunst te zijn. Het goud bekomen zij van Bahoeroe boven Langkat, waar goud wordt gevonden, en van Déli, waar het door den handel wordt aangebragt. Voor zilverwerk versmelten zij dollars. De ijzer-, tevens wapensmeden, bekomen het ijzer uit Déli en vervaardigen strijd- en pronkwapens, gereedschappen voor den landbouw en de ambachten, paardebitten, enz. Ook in het snijden van de grepen der wapenen uit hout en ivoor zijn de Battakkers niet onervaren. Onder anderen zagen wij te Nagasariboe een pisaw van den radja met eenvoudige zilveren schede en een zeer breeden goed bewerkten ivoren greep. Pottebakkers zijn te Boeloedjahei.

Het afvijlen der tanden geschiedt door bijzonder daarin geoefende kunstenaars. Zij gebruiken daartoe een bijtel, een vijl en de zaut. Daar de Battakkers grootendeels zelf in hunne kleeding voorzien, verdient de vervaardiging er van eene bijzondere vermelding. De katoen wordt uit de aar de Maleische landen onderworpen doeseen getrokken. Zij wordt gespannen over een klein wiel of uit de hand. Den radja van Tänggieng zagen wij zeer dikwijls al wandelende uit de hand katoen spinnen. Het weven is het bedrijf der vrouwen — mannen weven niet — en behoort tot haar huiselijke en dagelijksche bezigheden. Immer zagen wij in een kampoeng bij verscheidene huizen een weefgetouw en vrouwen, die daaraan zaten te werken. In tien dagen, zeide men, kon een kain gereed zijn, dat alsdan de waarde heeft van een dollar. Het verwen geschiedt met indigo. De groene bladeren worden met bijtende kalk en de fijn gewreven vrucht van de loenang twee dagen in een pot met water gelaten, terwijl in een andere pot steeds asch en water in voorraad worden gehouden. Wanneer afgietsels uit de beide potten genomen en door elkaander gemengd zijn, is de kuip bereid en geschikt om het garen te ontvangen, dat daarin met de handen gekneed en vervolgens uitgewrongen en gedroogd wordt. De teekeningen worden verkregen door garen van lichter of donkerder kleur, en om de verschillende schakeringen te bekomen wordt de bewerking van het verwen en droogen

meer of minder keeren, voor een zeer donkere kleur tot tien maal toe, herhaald. Het roode garen, waarmede ook figuren worden gewerkt, wordt uit de Goenoenggoenoeng aangebragt.

De voornaamste handel, die gedreven wordt, is met Deli en de doesoens: die der Battaksche landen onderling is hoofdzakelijk doorvoerhandel en wordt voornamelijk gedreven op de markten. Van Deli wordt ingevoerd zout, gedroogde visch, Europeesch lijnwaad, snuisterijen, aardewerk, ijzer, ijzerwaren (potten, enz.), geweren, kruid, lood, vuursteenen, kamfer (als medicijn gebruikt, als kruiderij bij vleeschspijzen en ter bewaring van lijken). Naar Deli worden uitgevoerd paarden, karbouwen, koeijen (weinig), geiten, varkens, kippen, een weinig lijnwaad en garen. Van de doesoen wordt ingevoerd katoen, sirih, gambier, pinang, tabak, kokosnoten, en andere boomvruchten, anaweesuiker (die hier niet vervaardigd wordt, ofschoon de aanvoer overvloedig is), in ruil tegen lijnwaden, rood garen, kalk, paarden (jonge, ter opfokking), karbouwen, koeijen, kippen en geiten. Van Tébatéba worden ingevoerd paarden (die daar in groot aantal worden gevonden en jong in deze streken worden overgebragt en, als ze volwassen zijn, naar Deli gevoerd en daar tegen hooge prijzen verkocht worden), goud van het eiland, versche visch uit het meer, Tébasch lijnwaad (van mindere kwaliteit, grof en hol bewerkt), ijzer, gongs, geweren en kamfer (deze beide uit Baros aangevoerd), sirih, kalk en als bijzonderheid kleine metalen blokjes (uit ijzer, koper en tin vervaardigd). De handel is aan geen belemmeringen of belastingen onderworpen, behalve het regt der hoofden om beneden de waarde te koopen en de regten, op de markt geheven van hetgeen verkocht wordt. De hoegrootheid dezer regten schijnt niet bepaald te zijn, maar bij elken verkoop slechts volgens billijkheid gegist te worden. Voor paarden en karbouwen is zij echter vastgesteld op $ 1 en voor geiten op 50 gambierkoekjes. Koeijen worden niet op de markt verkocht, omdat zij, zegt men, door het gewoel van de markt onrustig en onhandelbaar worden.

De gebruikelijke munt is de dollar, de pasmunt het zout. De maten van het zout staan tot elkander in de volgende verhouding: twee lajap maakt één tjoepak, twee tjoepak maakt één gantang, vier gantang maakt één toembak, negen toembak maakt één dollar. Deze laatste verhouding rijst en daalt echter met den prijs van het zout.

De handelaars worden onderscheiden in zoodanigen, welke zout, sirih, gambier, rijst, enz. op kleine schaal verkoopen, en die, welke paarden en ander vee naar Deli brengen, van daar met allerlei goederen terugkomen en daarmede de kampoengs rond gaan om ze te koop aan te bieden. Onder dezen zijn ook handelaars van beroep, die geen landbouw drijven. Hunne vrouwen nemen geen deel aan den veldarbeid, maar beoefenen het weven als een middel van bestaan. De handel is echter meest bijzaak en daardoor weinig ontwikkeld; men vindt hier noch winkeliers, noch opkoopers.

Geenerlei belangrijke schuld, zoo buiten als in den handel, is wettig, wanneer zij is aangegaan buiten medeweten van den Sanina en Anakbëroe. Verjaring van schuld is niet bekend. Geen interest, waaromtrent niet is overeen gekomen, is wettig, behalve van speelschuld. Indien deze binnen acht dagen niet betaald is, verdubbelt zij. Omtrent de bepaling der interest laat de hadat partijen geheel vrij. Gewoonlijk wordt bedongen 10 pct. in de maand of ook in de twee maanden, die vooruit, maandelijks of bij de afbetaling worden voldaan, naarmate is overeengekomen. Wordt aan een geregtelijke uitspraak ter betaling van een schuld niet voldaan, dan reikt de panghoeloe vijftig sirihbladeren aan den schuldenaar en zijn huisgenooten uit, hen aanzeggende: „Als gij binnen vier dagen niet betaalt, dan verhaal ik de schuld op uw huis." Volgt binnen den bepaalden termijn geen betaling, dan sluit hij menschen en vee in het huis op, totdat de schuld is afgedaan.

Het in bewaring genomene moet teruggegeven of vergoed worden, uitgenomen indien het door anderen met inbraak gestolen wordt. Zijn er geene teekenen van inbraak, maar waren de goederen overgegeven in een gesloten kist, waarvan de inhoud den bewaarnemer niet bekend was, en wordt nu die kist opengebroken of ledig bevonden of goederen daaruit vermist, dan moet de bewaarnemer de schade vergoeden volgens de opgave van den eigenaar, evenwel niet tot een hooger bedrag dan $ 20. De bewaarnemer moet zijn onschuld aan den diefstal, last daartoe of medeweten daarvan en de eigenaar de waarheid zijner opgave met eede bevestigen. Het is geen vereischte, doch het wordt onbeleefd geacht, indien een vreemdeling, die in de kampoeng overnacht, den panghoeloe daarvan geen kennis geeft; daarentegen, wanneer hij zijne goederen niet in bewaring geeft, dan verliest hij zijn regt op schadevergoeding, als er iets van weg raakt.

Bij pandgeving worden de interest en de termijn van lossing bepaald door partijen. Gaat een pand verloren, dan moet de waarde bij de lossing teruggetaald worden. De waarden van kleine panden worden geschat door den pandnemer, van groote door de panghoeloe's en dorpsbewoners. Is de overeengekomen termijn overschreden en de eigenaar niet genegen of bij magte om het pand te lossen, dan vervoegt de pandnemer zich tot den panghoeloe, die den Sanina en Anakbëroe van den eigenaar hoort, en weigeren ook dezen om het pand te lossen, dan wordt het het eigendom van den pandnemer. Bij dobbelspel kan een voorwerp slechts voor de helft van zijn waarde verpand worden, en, indien het binnen acht dagen niet gelost is, wordt het het eigendom van den pandnemer.

Voor alle verbindtenissen kan men voor een ander borg spreken, en is dan voor de uitvoering aansprakelijk. Bij kleine zaken geschiedt de borgspraak ondershands, bij belangrijke zaken met voorkennis van den panghoeloe.

Ook het pandelingschap is onder de Battakkers gebruikelijk. Voor elke schuld, hetzij die ontstaan is door koopen of leenen, spelen, beboeting, verbindtenis of erfopvolging, kan de schuldenaar pandeling worden. De som echter

moet minstens voor een man $ 6 voor eene vrouw $ 10 bedragen. Als het een groote schuld is, volgen vrouw en kinderen in het pandelingschap. Het pandelingschap vermindert de schuld niet, maar, zoo lang het duurt, wordt geen interest geheven. De pandelingen zijn verpligt voor hunnen meester te werken. Deze moet in hun voeding en kleeding voorzien; namelijk in hun voeding en drink om niet, de kleeding komt op hun rekening, zoomede de waarde van hetgeen zij breken, beschadigen of bederven. Ook door leenen kan de schuld van den pandeling vermeerderen. Heeft hij geleend onder borgtogt en is het geleende geld verloren gegaan, dan moet de borg betalen, maar heeft deze het regt tegen betaling der oorspronkelijke schuld den pandeling over te nemen, die dan bij zijn nieuwen meester voor beide sommen in pandelingschap komt.

De meester kan den pandeling toestaan om eigen arbeid te verrigten ten einde uit de opbrengst zijn schuld af te betalen of te verminderen en ook een overeenkomst met hem aangaan, waarbij een bepaald werk in betaling geleverd wordt. Dit heeft weinig plaats; de gewone wijze, waarop een pandeling vrij wordt, is dat zijn bloedverwanten zijn schuld afdoen. Door schuld aan bloedverwanten kan geen pandelingschap ontstaan. Pandelingschap komt niet tot stand, indien de schuldenares zwanger is; het wordt opgeheven, als de meester den pandeling geen voedsel geeft, als het voedsel oneetbaar is, als den pandeling werk wordt opgedragen, niet overeenkomstig haar of zijn geslacht, of werk, dat te zwaar is; in het algemeen, indien door toedoen van den meester de pandeling aan zijne verpligtingen niet kan voldoen.

De rijstbouw wordt begeleid door vier feesten. Vooreerst, wanneer men er aan denkt om met den velderbeid een aanvang te maken, gaan mannen en vrouwen naar hunne ladangs, ieder een gantang rijst medenemende. Aldaar gekomen, maken zij met hun dorpsgenoten of bewoners van een naburige kampong, al naar het uitvalt, meestal met de bezitters van de ladangs, die het digst bij de hunne gelegen zijn, eene overeenkomst tot gezamenlijken arbeid, namelijk van het omkeeren der plaggen. Is dit ten einde gebragt, dan gaat men gezamenlijk naar een der betrokken kampoengs, waar vervolgens de medegebragte rijst tot meel gestampt en, met water en zout vermengd, gegeten wordt. De groote pret is, dat de jongelingen en de meisjes elkander onder veel gemoei het aangezigt met meel blanketten. Getrouwde vrouwen en mannen zijn van den lesoeng uitgesloten. Nadat ook dit afgeloopen is, gaan de jongelingen en meisjes op afzonderlijke plaatsen baden en terugkeerende hebben de meisjes zich versierd met bloemen en groen en het aangezigt met koenjit geel gemaakt. Het feest is daarmede ten einde; het duurt één dag.

Het tweede en voornaamste feest heet Arowan. Het heeft plaats na afloop van het omkeeren der plaggen. Aladan houdt de gemeenschappelijke arbeid op en er wordt feest gevierd. Het duurt twee dagen.

Den eersten dag worden de door de panghoeloe's en kampoengbewoners geschonken karbouwen, koeijen, varkens, enz. geslagt, en op een vaste, daartoe gebruikelijke, plaats wordt een groot feestmaal aangerigt, namelijk des morgens, want des avonds worden de gasten in de verschillende huizen onthaald. Den volgenden dag des namiddags wordt door de jeugd in de lèsoeng tjiempo gegeten, een spijs, die bereidt wordt uit rijstemeel, kokosnoot, suiker en vet. Na den maaltijd blazen de feestvierenden het op elkander, weder onder veel gejuich en gestoei. Tegen het vallen van den avond begeven zij zich naar het veld om voor de leus nog een weinig plaggen om te keeren en gaan daarop gezamenlijk baden. Beide nachten brengt de joukman bij het meisje door, terwijl de getrouwden waken en zorgen, dat de haardvuren blijven vlammen. Het derde feest heeft plaats, nadat het planten is afgeloopen en bestaat uit een gezamenlijken maaltijd; zoo ook het vierde of oogstfeest.

Te Tenggieng is dit laatste het voornaamste. Ter bijwoning daarvan worden uit bevriende kampoengs gasten genoodigd, die in menigte toestroomen. Karbouwen, met lijnwaad en groen en bloemen versierd, worden in optogt rondgevoerd om ten slotte in een wedstrijd door de feestvierenden met lansen afgemaakt te worden. Een maand lang duurt het, dat de bewoners bij elkander bezoeken afleggen en elkander onthalen.

Maar boven deze alle in belangrijkheid en duur uitmuntende is het reeds genoemde Pakoeaboeh, dat een maand aanhoudt en even zoo lang vrede schenkt, althans aan Soekapiring en de omliggende landen. Het is een godsdienstig feest en wordt alleen gevierd door de marga Sembiring. Doch, daar het eene uitzondering daarstelt op de algemeene wijze van begraven, zal het niet ondienstig zijn vooraf ons met deze laatste bekend te maken.

De kleine man wordt in een mat, bedekt met wit lijnwaad, begraven op een algemeen kerkhof. Niet altijd heeft men wit katoen; dan wordt gebruikt hetgeen voorhanden is. Naar de gegoedheid van den overledene en zijn erfgenamen heeft de begrafenis een voudiger of met meer staatsie plaats. Bij een deftige begrafenis wordt het lijk met muziek en geweerschoten en gevolgd door een lijkstoet ten grave gebragt en wordt een gastmaal gehouden. De gasten uit vreemde dorpen blijven één of twee nachten over. De bloedverwanten bekomen een aandenken.

De panghoeloe's, sanina's en anakberoe worden niet begraven, maar binnenshuis of daar buiten aan den wand aangeleund in een kist bewaard. Deze kist wordt met de meeste zorg gesloten en is door middel van een bamboeker, die door den bodem der kist loopt, met den grond verbonden en steekt daarin ter diepte van ongeveer een el. Het lijk wordt met slechts een weinig kamfer bestrooid en men zegt, dat in het huis geen lijklucht te bemerken is.

Als er geen middelen zijn, worden de panghoeloe's ook begraven. Want de

kist en de feestelijkheden vorderen groote kosten; vier maanden achter elkander wordt één dag in elke maand een feest gegeven aan de kampoeng en vreemdelingen en een maaltijd gehouden. Nadat het lijk aldus een jaar bewaard is, worden de beenderen buiten de kampoeng gebragt en daar bewaard in een kistje op een staak en met een dakje bedekt. Zij worden nooit begraven. Het kistje schijnt ook niet onderhouden te worden. In de nabijheid van Dankan zagen wij zulk een kistje, waarvan alleen de bodem over was gebleven, nog op den staak bevestigd en met een menschenschedel en beenderen bedekt. Echter worden de doodsbeenderen ook binnen de kampoeng in een dergelijk kistje, maar dan met snijwerk versierd en geverwd, of boven de balei bewaard.

De goeroe wordt zonder kist, in witte kleederen en in zittende houding, begraven. Op het hoofd draagt hij een omgekeerden schotel en voor zijn knieën een maal toebereide spijzen. Boven zijn hoofd worden pisangaboe, boelocminjak, daun salindjoesang en tangkai-sempieliet (geneeskundige kruiden) geplant. Bij zijn graf wordt drie dagen feest gevierd met muziek, geweerschoten en maaltijden. De ziel (kösak) van een goeroe stijgt op tot den vader der „Drie" (goden), bij wien alle geluk is. Of daar hun aardsche daden gestraft en beloond worden, weten de menschen niet. Die geen goeroe is, sterft en het is ten einde. Evenwel, zoo als wij gezien hebben, zijn er begoe's, de zielen der afgestorvenen.

In de marga Sembirang moeten de lijken verbrand worden. In Soekapiring houdt men zich streng daaraan, daar buiten zooveel mogelijk; als de middelen ontbreken, dan begraaft men ze slechts. Maar, wanneer de begoe daarover verstoord wordt, bezoekt hij zijn afstammelingen met buikpijnen, braken en andere ziekten. De goeroe, die bij den zieke geroepen wordt, hoort het aan diens stem, proeft het aan de sirih, die hij gebruikt, dat de krankheid van den begoe komt, en ontvangt dezen op de gewone wijze in zich, dat hij zijn verlangen te kennen geve. Is de begoe benaauwd en wil hij verbrand worden, dan moet men er wel toe overgaan.

Het verbranden heeft plaats op de vlakte in de nabijheid van de kampoeng, in de tegenwoordigheid van een groote menigte toeschouwers.

Bij de armen wordt het lijk op eenvoudige wijze, bij de rijken met een grooten lijkstoet en met muzijk naar den brandstapel gebragt en worden maaltijden gegeven. De brandstapel is ook grooter of kleiner naar de gegoedheid der erfgenamen, en is zamengesteld uit een bijzondere houtsoort, dauwkoen genaamd. Het lijk wordt op een derde van de hoogte midden in den stapel geplaatst. Als het vuur er in gebragt is, roepen de verwanten en de andere omstanders: „Verbrand snel, opdat de golven u spoedig medevoeren", totdat de beenderen tot asch zijn vergaan. Die asch wordt verzameld en in een pot bewaard voor de Pakoealoeh.

De goeroes uit de marga Sembiring worden na hun dood begraven, even-

als die uit andere marga's. Zij worden niet verbrand en varen niet af. De lijken der panghoeloe's worden in deze marga ook in een kist bewaard en bij gelegenheid van het Pakoealoeh, op den heuvel Kalaban, nabij Sibraja, verbrand.

Eindelijk, op het feest van Pakoealoeh, wordt de asch der dooden in schepen gedaan om af te varen naar de verblijfplaats der geesten. Zulk een schip bestaat uit een plank of balk, zeven esta of nagenoeg drie el lang, van onderen wigvormig, uit het midden naar de uiteinden zich verheffende en scherp toeloopende. De voorsteven draagt het beeld van een leeuw. Op de bovenzijde zijn de dooden afgebeeld, en nu wordt elks asch bij zijn beeltenis geplaatst en daarnaast aan een mast zijn wapenen en kleederen, zijn goud en zilver en wat hij meer gedurende zijn leven in gebruik had, opgehangen; zoo toegerust wordt het schip in optogt rondgevoerd en eindelijk met stutten op een bamboevlot bevestigd. De masten en wat zij dragen worden teruggenomen, ieders urn onder zijn beeldtenis op het vlot gezet, en, voorzien van allerlei spijzen, varen de schepen af, twintig en meer te gelijk, elke ondersoekoe op een zelfde schip vereenigd. Hun bestemming is Mekka, maar niet dat van den Islam, een ander Mekka, dat ver over de zeeën gelegen is en de namen draagt van Sanggarpoera en Sanggarapi.

De oorsprong van dit feest is de openbaring van een begoe aan een goeroe, die de voorschriften tot het verbranden heeft gegeven en de namen van de verblijfplaatsen der geesten heeft bekend gemaakt. De tijd, waarop het feest invalt, springt telken jare één maand verder. Het duurt een maand en wordt gevierd te Sibraja, op dezelfde vlakte, waar onze verblijfplaatsen waren opgerigt. Daar komen dan van wijd en zijd groote menigten menschen te zamen. De bewoners der doesoen van Déli gaan ook op tot het Pakoealoeh. Tot Tébaréba daarentegen strekt haar invloed zich niet uit; de marga Sceanon verbrandt haar lijken niet, maar volgt het algemeene gebruik om ze te begraven.

Terwijl uit de Switoe Koeta de marga Sembiring naar Sibraja is gegaan, vieren de andere marga's te huis een feest, dat als terugslag van het Pakoealoeh kan beschouwd worden. Het heet Arteleboeh en heeft achtereenvolgens plaats te Sérdang, Parampojan, Pariboean, Kaboeng en Djoemahpadang, namelijk daar buiten op de vlakte, en duurt voor elk dier kampoengs vier dagen. Des morgens wordt krijgertje gespeeld en gestoeid; des namiddags om vier uur speelt men oorlog. De gevangenen moeten vrijgekocht worden, de mannen met tjimpoe, de vrouwen bovendien met een bamboe vleesch. Wat gedurende haar krijgsgevangenschap een vrouw aangedaan wordt, mag niet kwalijk genomen worden. Zoo is het alle dagen hetzelfde en, als de avond gevallen is, gaat ieder naar zijne kampoeng en zijn huis terug. Het medegebragte en de buit wordt gegeten, maar eigenlijke maaltijden worden er niet aangerigt.

Behalve deze feesten, wanneer de nacht helder is, en bij schoon maanlicht

vereenigen de Battakkers zich gaarne om pantoens te zingen. Eene vrouw zingt voor en het koor, in een kring rondom haar gezeten, valt in.

Na den Battakker te hebben gade geslagen in de openbare uitingen van zijn volksleven, blijft ons nog over hem te beschouwen in de inniger betrekkingen van het huisgezin, waarvan de grondslag uitmaakt het huwelijk.

Het huwelijk der Battakkers is naar zijn vorm eenvoudig een koop. De vrouw wordt van haar vader gekocht; zij wordt daardoor eigendom van haar man en gaat ook als erfenis over. Het aanzoek doet de anakberoe van den bruidegom bij den vader van de bruid. Wordt het aangenomen, en is de jonkman uit een andere plaats, dan zoekt de panghoeloe iemand van 's jonkmans marga, die voor zijn mogelijke misdaden en vijandelijkheden borg spreekt. Is deze gevonden, dan heeft hij vrijen toegang en kan zelfs in de kampoeng komen wonen. De toestemming van den vader is echter niet het eenige vereischte; nog andere omstandigheden kunnen den voortgang van het huwlijk beletten. Voorzeerst mogen leden van dezelfde marga niet te zamen in het huwelijk treden. Dit is een strenge regel, zonder uitzondering voor hoog of laag. De leeftijd der aanstaande echtgenoote is geen beletsel, kinderen, zoowel zonen als dochters, kunnen op elken leeftijd uitgehuwelijkt worden. Voorts is de toestemming noodig van de jonge dochter, die van een weduwe natuurlijk niet. Ook de toestemming van des zoons vader is geen vereischte, maar wel van den anakberoe, die het regt heeft haar te huwen. Het is hier aldus mede gelegen. Wil een panghoeloe zijn dochter uithuwelijken aan een ander dan den anakberoe, dan moet hij van dezen, namelijk van den *panghoeloe* anakberoe, vooraf de toestemming vragen, die kan geweigerd worden. Het is eigenlijk de pligt van den anakberoe haar te huwen, en het is beschamend voor een jong meisje, indien de anakberoe haar weigeren; doch deze worden daardoor niet strafbaar noch tot schadevergoeding verpligt. Huwelijkt daarentegen de panghoeloe buiten den anakberoe om eene dochter uit, dan betaalt hij den anakberoe voor de eerste maal $ 3 en voor elke volgende maal $ 1, hetzelfde of laatstgenoemde reeds met een dochter van hem gehuwd is of niet. Aan den eigenlijken anakberoe moet ook de toestemming gevraagd worden, maar bij verzuim daarvan wordt de vader, laat hij hoofd wezen of onderhoorige, niet gestraft.

Weigert een jong meisje om met den anakberoe te trouwen, dan betaalt haar vader haar het „loon van huwen" uit; hij geeft haar $ 2. Wordt zij daardoor niet overgehaald, dan dwingt hij haar door haar te binden of in het blok te zetten en levert haar aan den anakberoe over. Is het niet de anakberoe, dien zij afwijst, dan gaat het huwelijk niet door.

Is de toestemming verkregen, dan wordt een termijn gesteld, waarbinnen de koopprijs betaald moet zijn en een tijd bepaald voor de huwelijksvoltrekking. Die prijs is voor eene dochter van den gemeenen man $ 44, voor die van ge-

ringere hoofden $ 60, voor die van een aanzienlijk hoofd $ 80 en voor b.v. een dochter van den panghoeloe djoeloear te Sibraja of een Sibaja $ 120, en wanneer vreemdelingen komen als van Tebatoba $ 200. De stand van den bruidegom heeft op den prijs geen invloed. Hij wordt betaald aan hem, die de toestemming heeft verleend, n. l. den vader of bij ontstentenis den oom van de bruid, en wordt grootendeels ter bekostiging der feestelijkheden aangewend.

Tot uitzet ontvangt de vrouw van haar vader een paar padoengpadoeng, een simata (halsketen), een matjo (namelijk de waarde er van, $ 2), de penarah ($ 2 geleidegeld naar haar man) en het loon van huwen (ook $ 2).

Als het huwelijk afspringt, dan moet den panghoeloe daarvan kennis gegeven worden en indien het is door den wil van den bruidegom, zoo moet deze $ 4 vergoeding betalen; de bruid, indien van hare zijde de verloving verbroken wordt, $ 2. De koopprijs, zoo die reeds ontvangen was, wordt teruggeven. Blijft de bruidegom tot twee- of driemaal toe op den voor het huwelijk vastgestelden tijd weg, dan kan de koopprijs niet teruggevorderd worden.

Komt geen hinderpaal het geluk der aanstaande echtgenoten in den weg, dan begeleiden de mannelijke en vrouwelijke verwanten en genoodigde vrienden van den bruidegom hem des daags of des nachts, zoo mogelijk onder muzijk, naar het huis der bruid, waar zij met een maaltijd worden afgewacht. Nadat deze afgeloopen is, heeft de echtverbintenis plaats. De panghoeloe of zijn vervanger geeft daartoe eerst zijne toestemming met de volgende woorden: „De prijs is betaald, aan alle vereischten is voldaan, niets houdt hun verbindtenis tegen, „huwt hen." Daarop neemt de vader van den bruidegom het woord en zegt: „Deze mijn zoon is thans de uwe, deze uwe dochter is thans de mijne", en antwoordt de vader der bruid, tegen wien het gerigt was: „Zoo zij het. Onze kinderen willen wij onderrigten; als mijn kind iets verkeerds doet, zoo sla naar." De aanwezigen bestrooijen het paar met ontbolsterde rijst onder het roepen van Heil! Heil! Daarmede is de plegtigheid geëindigd en het feest afgeloopen; de verwanten en vrienden van den bruidegom keeren naar hunne woningen terug; de jong getrouwde man blijft ten huize van zijne echtgenoot.

De jonggetrouwden gaan vervolgens wonen in de kampoeng, waar de ouders van den man of in die, waar de ouders van de vrouw wonen, naar welbehagen, of eigenlijk in welke kampoeng of in welk huis zij verkiezen; want het mag herinnerd worden, dat de zamenwoning in hetzelfde huis geheel berust op vrije overeenkomst en aan geen regelen van verwantschap gebonden is. Men vindt dan ook onderscheidene marga's in hetzelfde huis vereenigd. De vrouw is nu eenmaal aan de marga van den man verbonden en kan in geen geval weder buiten die marga huwen; het pindah marga is strijdig met de zeden. Hoe die verhouding op de denkbeelden der vrouwen invloed uitoefent, kwam eens uit, bij gelegenheid dat de vorst van Deli door een Battaksche vrouw werd aangesproken, die Z. H. in den loop van het gesprek

toevoegde: „Wat, kent gij mij niet en ik ben uwe vrouw." De verklaring dier verrassende mededeeling was, dat zij gehuwd was in de marga, waartoe Z. H. geacht wordt te behooren en dus kans had om met hem te huwen, reeds om zoo te zeggen zijne vrouw was.

De verhouding der echtgenooten tegenover elkander is aldus. De vrouw moet haar man volgen. Deze is verpligt in haar voeding, kleeding en huisvesting te voorzien. Op haar rusten in het bijzonder de huiselijke en vrouwelijke bezigheden, zooals spijzen bereiden, de kleederen weven en verwen, matten en sirihtasschen vlechten, matrassen maken, water halen en bovendien helpen bij den veldarbeid. In het algemeen moet zij in alles den wil van haar man opvolgen, als zij niet ziek is. De man kan haar tot gehoorzaamheid dwingen, haar slaan, doch niet dat het een beenbreuk of blindheid ten gevolge heeft. Brengt haar dit niet tot onderwerping, dan onthoudt hij haar voedsel en verzorging. De vrouw heeft in geen geval regt van klagen, maar, als zij geen onderhoud meer ontvangen, dan vlugten zij naar den vijand om een anderen man te zoeken", zeide mijn berigtgeefster. De vrouw heeft geen eigendomsregt; zelfs haar uitzet behoort aan haar man; haar zilver kan de man elk oogenblik van haar opvorderen. Zij kan niets weggeven of vervreemden noch schulden maken zonder haars mans toestemming. Kleine schulden door haar gemaakt, het huishouden betreffende, behoort de man te betalen. De man is voor hare daden aansprakelijk en de gevolgen harer misdaden moet hij dragen.

Het aantal vrouwen, waarmede een man tegelijker tijd getrouwd kan zijn, is onbeperkt; het klimt wel tot tien. De eerstgehuwde is de voornaamste; zij wordt eenvoudig de oudste genoemd en ontvangt geen eerbewijzingen, maar is het vrouwelijke hoofd van het huisgezin en regelt de werkzaamheden. Huwt echter haar man later met eene vrouw van hoogere afkomst, zoo treedt deze in haar plaats. De vrouw van een panghoeloe draagt den titel van kamarahan en zijne eerste vrouw wordt met kamarahan toea aangesproken. Zij regeert over haar medevrouwen en ook de andere vrouwen in de kampoeng vragen haar uitspraak in hare onderlinge geschillen en haar leiding in aangelegenheden, die meer bepaaldelijk de vrouwen aangaan. Zoo regelt bij gelegenheid van het Pakocaloeh de vrouw van den panghoeloe van Roemah-Karaw te Sibraja het toebereiden der spijzen voor het feest en leidt alle werkzaamheden. Weven en andere vrouwelijke bezigheden mogen alsdan niet binnen de kampoeng plaats hebben buiten hare toestemming.

Kunnen de vrouwen van een man elkander onderling niet verdragen, dan worden zij van elkander gescheiden en wordt haar in verschillende huizen een woonplaats aangewezen.

Behalve zijne vrouwen kan een man één bijzit houden. Dit is wat nog immer gebruikelijk is geweest; eigenlijk is er geen verbód, dat het aantal bijzitten beperkt. Zij zijn vrijgekochte slavinnen en worden later getrouwd.

Bij onderlinge overeenkomst en onder teruggave van den koopprijs kan het huwelijk ontbonden worden. De panghoeloe spreekt de scheiding uit en deze is daarmede tot stand gebragt; er heeft geen voorloopige scheiding van tafel en bed plaats. De kinderen blijven bij den vader, doch men kan ook overeenkomen, dat zij bij de moeder blijven. Hoewel het geen adat is, gebeurt het wel eens, dat, met onderling goedvinden, ook van de vrouw, deze door haar man aan een anderen verkocht wordt. Zonder overeenkomst der beide echtgenoten kan het huwelijk slechts in één geval ontbonden worden; ook de langste afwezigheid, ook de zwaarste mishandeling, die beenbruik of blindheid veroorzaakt, hoewel strafbaar voor den regter, ook overspel, geven geen grond tot echtscheiding; alleen bij aanslag op het leven, alsdan kan de scheiding uitgesproken worden met veroordeeling al dan niet tot teruggave van den koopprijs, naardat de aanslag van den man of van de vrouw is uitgegaan.

Na den dood van den man wordt zijn echtgenoot, onverschillig of zij kinderen heeft of niet, door zijn broeder of, met toestemming dan wel bij ontstentenis van dezen, door diens zoon tot vrouw genomen. Heeft hij geen broeder of broederszoon nagelaten, dan wijst de panghoeloe haar een echtgenoot aan uit de marga van den overledene. Nog voor de begravenis kan het huwelijk voltrokken worden. Dit geschiedt zonder plegtigheden. Dikwijls worden de kinderen der verschillende vrouwen van den overledene tegen elkander gewisseld, opdat hun moeder niet zonde wegloopen.

Het kind volgt de marga van den vader. Wordt uit eene ongehuwde vrouw een kind geboren, dan moet zij den vader opgeven. Indien deze het vaderschap over het kind loochent en zij de waarheid harer verklaring niet kan bewijzen, dan wordt van den door haar aangewezene de eed gevorderd. Weigert hij dezen af te leggen of is hij volgens bekentenis of bewijs de vader, dan volgt daarop het huwelijk. Bij ontwil van den man kan hij niet tot het huwelijk gedwongen worden, maar wordt hij beboet met $ 120. Het kind van een ongehuwde moeder volgt de marga van de moeder en komt ten haren laste. Wanneer zij later mogt huwen, komt het onder de zorg en verpleging van haar vader. Indien de man langer dan een jaar van zijne vrouw afwezig is geweest en bij haar wordt zwangerschap ontdekt, dan moet zij ook den vader aanwijzen; zoo deze echter het vaderschap loochent, bij gebrek van voldoend bewijs van de zijde der vrouw, en zijn ontkentenis met eede bevestigt, kan de man de echtheid van het kind niet betwisten. Zulk een kind wordt genoemd *anak tengôhis*, van God gezonden kind.

Bij een tweede of later huwelijk der vrouw wordt het kind, dat binnen de negen maanden na den dood van haar vorigen man geboren wordt, gerekend dezen tot vader te hebben; die, welke na dien termijn geboren worden, haar volgenden man.

De kinderen zijn hun ouders eerbied, gehoorzaamheid en hulp in hun werk-

zaamheden verschuldigd. Bij onwil hebben de ouders het regt om hen te kastijden tot opzwelling der huid toe (bèngkàk). De vader kan zijne kinderen ook verpanden. Eerst bij hun huwelijk eindigt de ouderlijke magt. In den onderdom of bij onbekwaamheid tot den arbeid der ouders moeten de kinderen hen onderhouden. Blijven deze daarin nalatig, dan kunnen zij er niet geregtelijk toe genoodzaakt worden, maar de panghoeloe vermaant hen.

Bij het overlijden van hun vader treedt zijn broeder, welke de moeder tot vrouw neemt, of, is er geen broeder, de vader of grootvader als natuurlijke voogd op der nagelaten onmondige kinderen. Bij ontstentenis van een natuurlijken voogd wordt er een door den panghoeloe gekozen uit de naaste bloedverwanten of uit de marga van den overledene; ook kan de vader bij zijn leven met goedvinden van den panghoeloe en binnen zijn marga een voogd benoemen. De voogd zorgt voor de voeding, kleeding, het onderrigt, de opvoeding en voor het erfdeel zijner pupillen. Het erfgoed wordt ten zijnen huize bewaard en hij beheert het als zijn eigen goed. Als hij er niet goed voor zorgt, moet hij het verloren gegane of de geledene schade vergoeden, naar uitspraak van den panghoeloe. Met het huwelijk van den pupil eindigt de voogdij.

De erfopvolging heeft naar de volgende rangorde plaats: de zonen, kleinzonen, broeders, vader, grootvader, van welke de voorgaanden de volgenden uitsluiten. Zij erven niet bij plaatsvervulling. De nalatenschap van de vrouw vervalt aan den man, of liever, van eene vrouw wordt niet geërfd, omdat zij niet heeft bezeten. Om diezelfde reden kunnen ook dochters en andere vrouwelijke bloedverwanten niet erven. De erfenis kan niet verworpen worden; de schulden van den overledene gaan op de erfgenamen over. Ook moeten zij voor het onderhoud, de kleeding en de opvoeding der nagelatene onmondige dochters zorgen, totdat deze huwen of in staat zijn zelf in hun onderhoud te voorzien. Zijn er geen der bovengenoemde erfgenamen, dan doet de panghoeloe onderzoek naar de naaste bloedverwanten binnen de marga van den overledene en wijst de erfgenamen aan. Is zijn marga niet in het dorp vertegenwoordigd, dan bewaart de panghoeloe de erfenis, tot dat die marga zich daar weder opdoet. In beide gevallen blijven het bezit en het vruchtgebruik aan de dochters, zoo lang zij ongehuwd zijn.

Voor de scheiding der boedels bestaan geen eigenlijke regelen. De erfgenamen deelen hem zelf naar billijkheid en bij vriendschappelijke overeenkomst buiten bemoeijenis van den regter. Het huisraad en keukengereedschap wordt aan de vrouwen gelaten en de oudste en de jongste der zonen of der broeders bekomen een grooter aandeel dan de overigen, echter volgens schatting, niet naar berekening. Kunnen de erfgenamen niet omtrent de verdeeling overeenkomen, eerst dan wordt de hulp van den panhoeloe ingeroepen, die ieder het zijne toewijst.

Op de erfgenamen rust de verpligting om voor de doodskleederen en begrafenis te zorgen en een aandenken te geven aan de verdere bloedverwanten.

Oischoon de bepalingen op het huwelijk, gezwegen van de veelwijverij, voor de vrouw hard en drukkend luiden, daar haar persoonlijkheid geen regt wedervaart, daar zij als een koopwaar wordt verkregen, als een erfenis overgaat, daar zij niets in eigendom kan bezitten en geheel en al aan de willekeur van den man is overgeleverd en tegen hem eerst bescherming vindt, als hij haar leven bedreigt, — in het werkelijk leven schijnen die regelen met menschelijkheid te worden toegepast en de vrouw niet te beletten gelukkig te zijn. Stellig is het lot der Battaksche vrouw te verkiezen boven dat van haar Maleische zuster. Hier geen geest van afzondering en uitsluiting buiten het dagelijksch verkeer; de Battaksche vrouw is de gezellin van den man; deelt zij in de zorgen en bezwaren, zij deelt ook in de vreugden des levens. Mannen en vrouwen arbeiden gezamenlijk in het veld, vieren gezamenlijk hunne feesten. Voor het geregt, bij openbare beraadslagingen staat zij hem ter zijde, raadt zij hem en voert zelf het woord. Bij de verkiezingen van hoofden heeft zij stem; zelfs den oorlog zagen vrij haar bijwonen, als toeschouwsters, en den strijd bezielende.

En hiermede kan ik mijn taak als geëindigd beschouwen en afscheid nemen van de bewoners der Battaklanden, in wier midden ik eenigen tijd mogt vertoeven en die ik, — welke gebreken men hun ten laste moge leggen, als onzindelijkheid op lijf, kleeding en woning, onkiesch heid in het gebruik van spijzen, speelzucht, te groote vrijheid in den omgang tusschen de beide geslachten, en zulke gebreken als uit hun maatschappelijken toestand voortkomen, de onrust en onveiligheid des lands, hun roofzucht en diefachtigheid, eindelijk het menschenëeten, dat evenwel in de Karawkarawlanden heeft opgehouden, maar in Tebateba nog in zwang is, — heb leeren kennen als een kinderlijk volk, bijgeloovig, in godsdienstige en zedelijke begrippen weinig ontwikkeld, daarentegen een uitvoerige leer bezittende van toovermiddelen en ons in alle dorpen om voorspellingen uit de hand vragende, natuurlijk en eenvoudig, weinig ceremoniëel, in het gezelschap van Europeanen en hoofden onbeschroomd zich te slapen leggende, zonder de angstige oplettendheid der Maleijers, welken indruk zijn woorden of gedragingen zullen maken, met meer zelfstandigheid, zin voor vrijheid en waarheid, zacht in zijn straffen, een vrolijk en lustig, vrij en frank, vriendelijk, open en gulhartig volk.

AANTEEKENINGEN.

1 (bl. 13). Het alphabet van het Karaw-Battaksch bestaat uit negentien letters, welke aldus worden geschreven:

Behalve deze letters zijn er nog zeven klankteekens, die niet alleen door hun verschillenden vorm, maar ook door hun standplaats bij den letter onderscheiden worden.

Als voorbeeld wordt hieronder een *ha* met al de klankteekens tegelijk omgeven voorgesteld:

De namen dier teekens en de klankwijzigingen, door hen voorgesteld, worden tegelijk gekend uit de wijze, waarop de Battakkers ze opnoemen namelijk:

˙	Ha — kâtalingan	hei
∧	Ha — katolongan	hâ
	Ha — këbintjaran	hang
//	Ha — kâdjëringan	hah
o	Ha — kalawon	hi
×	Ha — sëkroe	hoe
∧	Ha — kabaratan	hë

De lettergreep wordt gesloten door een punt in het midden van den lijn. Het volgende is een voorbeeld van Battaksch schrift:

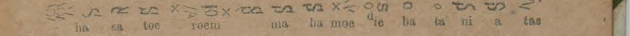
ha sa toe roem ma ha moe de ba ta ni a tas

Daal neder, Gij, God! die boven zijt!

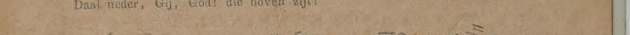
ma nang kih ma ka moe dei ba ta ni toe roeh

stijg op, Gij, God! die beneden zijt.

2 (bl. 17). Het begin van het tooverformulier, waarmede de goeroe de begoe bezweert, luidt aldus:

Tanah brâni, tanah idjaw, tanah lihat, ingan madjakkan, roemah salindoeng boelan, perkoendoelkondoelan, djaboe boelan, artoewa badjak, di kênbangkan dinak, enggan moemboewan, sangkoe poelon, poondoen toendi roemah, tâsânggêttêrsênggit, kaka galarna, dajang, roemah ngêta, sika samaniu, sitahoe pamoeroe beigoe, sitahan pareemah tondi, pispawta galarna, têta golar roemanei, enz.

3 (bl. 20). Onder de vele kampoengs op het eiland Tôbahpoelaw werden tuij als de voornaamste genoemd:

Mantonahari,
Barita,
Lotong,
Perceba toba,
Sigotang,
Tombak,
Bakot,
Palibih,
Siraît,
Samoesier,
Satoemoerang,
Pangaribuelan,
Tamboeraja,
Sipôlga,
Gasienggan,
Gonondôlok,
Sagalak,
Liemboeng,
Bôho.

Tibila,
Binakorak,
Tanaraboen,
Terbaba,
Goetvada,
Boehiet
Termata,
Simaniendok,
Batoebatoe,
Tolpieng en
Sakkal.

4 (bl. 34). Omtrent het strafregt onder de Battakkers wordt nog het volgende aangeteekend.

De straffen op medepligtigheid zijn dezelfde als die op de misdaad.

De vader en broeders, de sanins, zijn aansprakelijk voor de boeten aan onmondige kinderen opgelegd. De maakbêroe moeten de betaling bezorgen.

Krankzinnigen moeten door hun bloedverwanten bewaakt worden, bij gebreke van dezen door den panghoeloe. Goedaardige krankzinnigen loopen vrij rond, de boosaardigen worden door hun vader of hunne kinderen in het blok of in ketenen gesloten. De erfgerechtigden zijn voor de daden van een krankzinnige verantwoordelijk.

Wanneer iemand zich onttrekt bij wettelijke oproeping tot arbeid of tot den oorlog moet hij voor elken dag een kip opbrengen.

Roverij door gewapende benden wordt gestraft met $ 120 boete, en de vergoeding van het gerooide.

Bij *moord* wordt in achtgenomen of de vermoorde tot de misdaad aanleiding heeft gegeven of niet. In het eerste geval wordt zij gestraft met $ 120, in het tweede geval met de helft dier som, onverschillig den rang van den vermoorde. Bovendien moet de bloedschuld worden voldaan, bedragende voor een hoofd $ 120, voor een burger $ 40. Wordt iemand gedood bij ongeluk, door onvoorzigtigheid of in drift, b. v. in een twist, zonder dat het voornemen bestond om te dooden, dan wordt alleen de diat betaald.

Bij vader of kindermoord moet aan de kampoeng een verzoeningsfeest worden gegeven, waartoe te leveren een koe, $ 10, rijst en verdere benoodigheden.

Zware verwonding, die blindheid of beenbreuk veroorzaakt, wordt gestraft met $ 20 en de halve diat.

Verwonding met bewezen opzet om te vermoorden, wordt gestraft als moord met vergoeding van de kosten der geneeskundige hulp.

Aanslag tegen de vrijheid. Wordt iemand onder het huis opgesloten, dan vervalt de schuldvordering van den dader op hem. Heeft hij aan den dader geen schuld, dan moet deze hem een verzoeningsfeest aanbieden, waartoe te leveren: een varken, $ 4, rijst en wat verder noodig is.

Verkrachting wordt gestraft, wanneer het is gepleegd tegen een kind:

a. van een panghoeloe met $ 8 of $ 13;

b. van een burger of slaaf met $ 3 of $ 6;

de zwaardere straffen wanneer de schuldige van een andere kampoeng is. Gepleegd op een volwassen meisje, wanneer dit is de dochter van een panghoeloe met $ 13, van een burger of slaaf met $ 8, namelijk als de schuldige van een vreemde kampoeng is: anders, als het de dochter van een panghoeloe is, moet de schuldige een maal van rijst, tjimpa, palmwijn benevens $ 1 aanbieden; is het een burger- of slavenmeisje, dan moet hij drie gantangs zout betalen, waarvan één aan den panghoeloe. Wil de schuldige met het meisje huwen en neemt de vader daar genoegen in, dan vervalt de straf. De vader kan in dit geval zijn dochter tot het huwelijk dwingen, maar hij moet de oepak geven. Wanneer de verkrachting is gepleegd op een gehuwde vrouw of weduwe, wordt de schuldige gestraft, als het de vrouw of weduwe is van een hoofd, met een boete van $ 40, van een burger of slaaf, $ 20.

Is de dader uit een andere kampoeng, dan valt de misdaad onder de rubriek van *mangoes* en *mělocaloca*.

Daaronder wordt verstaan vrouwenroof en schaken, namelijk het wegvoeren van eene vrouw, hetzij met of tegen haar wil. Als het 's nachts geschiedt, heet het *mangoes* en wordt gestraft, wanneer het de vrouw is van een panghoeloe, met een boete van $ 120, van een burger of slaaf van $ 60, als het overdag geschiedt, heet het *mělocaloca* en wordt gestraft met de halve boete voor *mangoes*. Buitendien moet de huwelijksprijs der weggevoerde vrouw betaald, of zoo de dader zulks niet verkiest, de vrouw teruggegeven worden.

Overspel. Ten opzigte van de straf is het onverschillig waar het feit en of het door een man uit dezelfde of een andere kampoeng bedreven wordt.

De overspeler wordt gestraft, wanneer zijn medeschuldige is de vrouw van:

een panghoeloe met $ 60,
bij herhaling „ „ 80,
van een burger of slaaf „ „ 40,
bij herhaling mede „ „ 40 boete.

De overspeelster wordt door den regter niet gestraft; maar haar echtgenoot heeft het regt haar te slaan met de djilatang (een brandnetel). In andere gevallen mag de djilatang niet toegepast worden.

Als een man des nachts en niet over den gezonken balk, maar langs ongewonen weg bij de slaapplaats van een getrouwde vrouw komt, wordt dit gestraft gelijk overspel. Is bij een bewoner van hetzelfde huis en verklaart hij, dat het een vergissing was, dan moet hij die verklaring met eede bevestigen en wordt gestraft met $ 4.

Er bestaat geen wettig middel tot herstel van maagdelijke eer. Een man kan niemer tot het huwelijk gedwongen worden.

Indien bijslaap tusschen jonge, ongehuwde lieden heeft plaats gehad, en beiden wenschen te huwen, dan worden zij in den echt vereenigd en niet gestraft. Is de jongeling niet gereed met den huwelijksprijs, dan moeten zijn sanina en anakberoe voor de betaling borg blijven, die binnen één tot twee jaar moet betaald worden.

Weigert het meisje, dan wordt de jongeling niet gestraft.

Weigert de jongeling, dan wordt hij gestraft met een boete, wanneer het meisje de dochter is van een hoofd met $ 20, van een burger of slaaf met $ 8.

Beleediging der vrouwelijke schaamte wordt niet gestraft.

De beide geslachten baden op afzonderlijke plaatsen. Als een man de badplaats der vrouwen voorbijgaat moet hij de hand voor de oogen houden. Verzuimt hij dit, dan wordt hij niet gestraft, maar de badende vrouwen schelden hem uit.

Bloedschande. Wanneer tusschen leden van dezelfde marga bijslaap heeft plaats gehad, dan moeten de schuldigen een feest aan de kampoeng geven, ter verzoening en tot afwering van onheil, dat de kampoeng wegens haar schuld zoude overkomen. Zij moeten leveren $ 20, een karbouw, de noodige rijst, palmwijn, enz.

Laster, kwaadsprekendheid, opstookerij worden gestraft met $ 20.

Toovery, b. v. het planten van bladen onder een huis om daardoor den bewoners onheil te berokkenen, wordt gestraft met $ 60.

Valsche getuigenis in regten wordt gestraft met $ 20.

Brandstichting door onvoorzigtigheid te velde of in de kampoeng wordt gestraft met $ 240, namelijk de schade moet vergoed worden, maar de vergoeding gaat niet verder dan $ 240.

Wat geschiedt, als de brandstichting met opzet wordt gepleegd, ben ik niet te weten gekomen.

Dieverij in gebouwen binnen de kampoeng of te velde, wordt gestraft met $ 20 en teruggave of vergoeding van het gestolene. Dieverij van plantsoen en beschadiging daarvan met 3 gantangs zout en vergoeding der schade. Op de onwettige uitbreiding van sawahs is geen straf gesteld.

Dieverij van visch wordt gestraft met $ 4, b. v. als de visch uit een doelak (stuand net in de rivier) gestolen wordt. Is de visch uit een boeboe (bamboe fuik) gestolen, dan moet de schuldige de fuik met een stuk wit katoen omgeven en haar vervolgens met zout vullen. Het zout krijgt de eigenaar van de fuik, het katoen de panghoeloe.

Diefstal van vee, wanneer de daders op heeterdaad werden betrapt, wordt gestraft met een boete van $ 22, voor elken schuldige.

Wordt de schuldige niet op heeterdaad betrapt, dan is de straf $ 16. Het vee moet teruggegeven of vergoed worden.

Beschadiging van vee wordt gestraft met $ 16. De schuldige moet de waarde betalen van het beschadigd vee, dat zijn eigendom wordt.

Diefstal bij handelaren wordt gestraft gelijk gewone diefstal.

Diefstal bij gelegenheid van openbare feesten wordt gestraft met $ 22.

5. Gedurende de reis werden eenige weerkundige waarnemingen gedaan. De instrumenten, daartoe gebruikt, waren een thermometer met schaalverdeeling van Fahrenheit en een barometer. Ik heb geen andere dan een aneroïde-barometer van Engelsch maaksel kunnen bekomen, wier aanwijzingen ik in de gelegenheid was met die eener andere, mede een aneroïde-barometer, te vergelijken, en welke onderling niet overeenstemden. De mijne was bovendien veel minder gevoelig. Hoewel de waarnemingen, daarmeê gedaan, mij weinig vertrouwen inboezemen, zijn zij in de onderstaande opgave niet weggelaten.

Datum.	Plaats der waarneming.	Barometer-stand.	Thermometer-stand.	Tijd van waarneming.
September 18	Kampoengbahroe	30—4	76	8 u. v. m.
		30—5½	84	12 „ m.
		30—4½	82	8 „ n. m.
„ 19	Pangkahan	30—1	85½	2 „ n. m.
„ 19	id.	30—1	78	8 „ n. m.
„ 20	id.	30—	75	7 „ v. m.
„ 20	Lantasan	29—12	81½	5 u. n. m.
„ 21	id.	29—12	73	7 „ v. m.
	Boeloe-aur	28—16	75	8 „ n. m.
„ 22	id.	28—16	75	8 „ v. m.
		28—16	73	8 „ n. m.

			—	67	6 n. v. m.
September	23	Boeloe-aur	28—15½	73	8 „ v. m.
		id.	28—16	81	12 „ m.
		id.	28—16	73	8 „ n. m.
			28—16	72	8 „ v. m.
„	24	id.	27—15½	77	5 „ v. m.
		Tjingkém	27—15½	72	8 „ n. m.
		id.	27—15	68	7 „ v. m.
„	25	id.	26—10	72	8 „ n. m.
		Sampoen	26—8	66	7½ „ v. m.
„	26	id.	26—8	70½	12 „ m.
		id.	26—18	66	8 „ v. m.
„	27	Sibraja	26—18	75	12 „ m.
			26—17½	68	6 „ n. m.
			26—14	61	7 „ v. m.
„	28		26—14	68	8 „ n. m.
„	29		26—14	63	7 „ v. m.
			26—14	81½	12 „ m.
			26—14	66	8 „ n. m.
„	30		26—16	66½	8 „ v. m.
			26—16	64	9½ „ n. m.
October	1		26—16	66	7 „ v. m.
			26—16	76	12 „ m.
			26—16	65	9 „ n. m.
„	2		26—16	59	7 „ v. m.
			26—16½	79	12 „ m.
„	3		26—17	65	8 „ v. m.
„	4		26—18½	65½	10 „ v. m.
„	5		26—16	58	6 „ v. m.
			26—16½	66½	10 „ v. m.
			26—16½	70	11 „ v. m.
			26—16½	78½	3 „ n. m.
			26—15½	75½	4 „ n. m.
„	9		26—15½	66	9 „ n. m.
			26—15½	62	7 „ v. m.
		Sampoen	26—8	64	9 „ n. m.
„	11	Sibraja	26—14	68½	5 n. n. m.
„	12		26—14	63	7 „ v. m.
	13		26—14	66	9 „ n. m.
			26—14	71	9 „ v. m.
			26—15½	67	9 „ n. m.

October	14		26—13½	65	7	v. m.
"	16		26—14	69	8	n. m.
"	17	Dankam	26—7	70½	9	n. m.
"	19	Tenggieng	27—5½	70	8	v. m.
			27—6½	75	12	m.
			27—6	74½	9	n. m.
"	20		27—6	70	8	v. m.
			27—5½	75	12	m.
"	21		27—5	75	7	n. m.
"	22		27—5	77	6	v. m.
"	23	Naga sariboe	26—	70	4	n. m.
"	24		26—2	62	7	v. m.
"	25		26—	69	9	n. m.
"	26	op de Pisawpisaw (2/3 van de hoogte)	25—15			
"	27	Baroe djahei	26—1	64	9	n. m.
"	28		28—2	62	7	v. m.
			26—1	68	8	n. m.
November	1	Tjingkem	27—5½	75	4	n. m.
"	2	id.	27—7	69	7	v. m.
		Boeloe-aur	28—5	72½	7	n. m.
"	5	Tangkahan	29—12	79	6	n. m.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

